

PANEL

"DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE EKONOMİK KRİZ VE SİYASAL SONUÇLARI" 21 ŞUBAT 2001*

Dünya ARMAĞAN**, Korkut BORATAV***,
Onur HAMZAOĞLU****, İzzettin ÖNDER*****

Onur Hamzaoğlu: Dostlar merhaba; Ankara Tabip Odası Halk Sağlığı Komisyonu çalışanları adına hepinize "Hoş geldiniz" diyorum.

Öncelikle bu dönem yaptığımız "Düşünce Mutfağı Etkinlikleri"nin üçüncüsü olduğunu belirtmek istiyorum. Bunlardan ilki -paylaştığımız arkadaşlarımız da var-hedefleri, içeriği, bileşeni üzerine "Emek Platformu"nun tartışılmasıydı. Ondan bir sonraki; yani bundan bir önceki; "Sol Avrupa Birliğine Bakıyor" tartışmasıydı. Bugün de sizlerle birlikte krizi tartışacağız.

Halk Sağlığı Komisyonu niçin krizle ilgileniyor? Herhalde başlangıçta sizlerle birlikte yanıtlamamız gereken soru bu. Biz sağlığı, ekonomik, toplumsal, sınıfsal bir kavram olarak tanımlıyoruz. Yani, sadece bildiğimiz hastanelerdeki, sağlık ocaklarındaki hizmetlere ulaşabilmek ne bireylerin, ne de toplumun sağlıklı olması için yeterli koşulları sağlayamaz diyoruz. Sağlıklı toplumsal yaşantı için daha başka şeylere gereksinimimiz var. Onun için krizi tartışacağız, onun için buradayız.

Kapitalizm, belirli toplumsal ilişkilere dayanır. Bu toplumsal ilişkiler üretim sürecinde konumlanmış iki temel sınıfın; burjuvazi ile proleteryanın; varlığından kaynaklanır. Burjuvazinin çıkarı, verili toplumsal ilişkilerin sürmesinde, yani yeniden üretilmesindedir. Buna karşılık proleteryanın nesnel çıkarı, aynı ilişkilerin dönüştürülmesini, yani değiştirilmesini gerektirir. Burjuvazi bunun için siyaset yapar. Proleterya da sınıf mücadelesini karşı amaç için geliştirir. İşte bu siyaset yapmaktır. Bu

gerekçelerle sağlığı "siyasallaştırmak", mücadelenin bir alanı haline getirmek gerekir. Sağlık alanına ilişkin somut projeler zemininde siyaset toplumsallaştırılmalıdır.

Biz, Halk Sağlığı Komisyonu olarak meslek örgütlerinin, özelinde hekim örgütünün de sınıf mücadelesinin alanları olduğunu düşünüyoruz; onun için bu konularla sizlerle yine hep birlikteyiz.

Kapitalizm, bir organizma, organik bir bütünlük olarak tanımlanabilir. Bu organizmanın, bu bütünlüğün birçok ekonomik, politik, ideolojik ve kurumsal yapıların/özelliklerin bir bütünlüğü, bu bütünlüğün bir hareketi olduğunu söyleyebiliriz. Buradan kalkarak, bu bütünlükteki veya hareketteki hangi özellikler fark edildiğinde, görüldüğünde kriz olduğunu tanımlayabiliriz? İşte birlikte bunu yanıtlamaya çalışacağız.

Bir başkası; kriz kapitalizmin nihai çöküşü müdür ya da kriz iş devrelerinin bir anına indirgenebilir mi?... Bunu tartışacağız.

Bir başkası; kriz, genel ekonomik teoriler yerine, petrol krizi, borç krizi, ulusal ekonomik kriz gibi kısmi teorilerle açıklanabilir mi? Bunu tartışacağız.

Ya da, kriz, eksik tüketim kuramı/durgunluk, ücret sıkıştırması gibi devlete kapitalizmin temel hareket yasalarını belirleme gücü de atfeden olasılık kuramlarıyla açıklanabilir mi? Yoksa kriz kapitalizmde bir zorunluluk mudur? Bunu tartışacağız.

Konuşmacıları hepiniz tanıyorsunuz; Sayın İzzettin Önder, bize krizin dünya boyutunu tanımlayacak. Sayın Korkut Boratav, krizin Türkiye boyutunu tanımlayacak. Sayın Dünya Armağan krizin siyasi sonuçlarını tanımlayıp bir aksiyon planı çizecek.

*Ankara Tabip Odası Halk Sağlığı Komisyonu tarafından düzenlenmiştir.

** Yazar

*** Prof. Dr., Ankara Ü. SBF Öğretim Üyesi

**** ATO Halk Sağlığı Komisyonu Üyesi, Panel Yöneticisi

***** Prof. Dr., İstanbul Ü. İktisat Fak. Öğretim Üyesi

Biz, bu panel sonucunda ödevlerimizi yenilemeyi, mücadele alanındaki araçlarımızı geliştirmeyi hedefliyoruz.

Buyurun Sayın Önder.

İzzettin Önder: Sayın Başkan, çok değerli izleyiciler; bilemiyorum hangi mesleklerden veya yapılardan geliyorsunuz, belki çoğunluğunuz tıp olabilir veya başka alanlar da olabilir, hepinizi saygıyla selamlıyorum ve de çok mutlu oldum doğrusu, ekonomik sorunlara bu kadar müthiş bir talebin olması beni çok mutlu etti.

Önce bir şey söyleyeyim, Fransa'da geçen yılın sonuna doğru iktisat öğrencileri bir bildiri yayınlıyorlar -bunu Le Monde Gazetesi de almış hatta ortalarından itibaren- böyle bir akım başlatıyorlar, sonra bu akıma öğretim üyeleri de katılıyor. Henüz bu yeni dünyaya; yani Amerika'ya falan çok ciddi yansımış değil, Türkiye'ye hele hiç yansımada anladığım kadarıyla; fakat Internet'ten falan bulunabiliyor bunlar -ben de edindim bunu- orada neoklasik iktisadi otistik bilim olarak tanımlıyorlar. Buraya gelirken nelerden bahsetmem lazım diye konuştuğumda, acaba tıpla, iktisat birleştirilebilir mi diye düşündüm; yani bana böyle bir servis sundu.

Otistik ne demek? Bunu tanımlamak benim haddim değil tabii burada, peki niye bunlar neoklasik iktisada otistik bilim demişler diye baktığımızda, ki öğretim üyelerinin çoğu da katılmış bu tanımlamaya ve bütün içeriğine de, üç önemli gerekçe gösteriyorlar. Bunlardan bir tanesi, diyorlar ki neoklasik iktisat varsayımlarıyla, kurduğu teorilerle ya da teoremlerle, anlatımlarıyla hayatı açıklıyor bize, hiçbir şey açıklamıyor. Bu anlamda bir bilim değil, çünkü bilim incelediği doku içerisindeki süjeler arasındaki ilişkilerin kurallarını bulur, buna yönelik olarak ileriye yönelik öngörüler yapar, çözümleyeceği meseleler varsa onları çözümlenmeye çalışır ve bunlar da bir anlamda etkin ve etken olur, neoklasik böyle bir şey yapmıyor.

İkincisi, neoklasik teori kendisini belki de gizemli bir bilim havasına sokabilmek için yoğun matematik kullanıyor. Matematik bir dildir, güzel bir araçtır, doğru bir ifade biçimidir, belki bir sürü şeyi de bize açıklar; ama matematiği bir araç olmaktan çıkartıp amaç haline getirdiğimizde hakikaten işin tadı kaçıyor ve biraz da karşıdaki insanı veya bireyi tedhiş yoluyla geri alana iterek bunun eleştirisini, sorgulamasını içine sokmuyor, matematik böylece bir alan koruması görevi yüklenmiş oluyor; bu da yanlış bir şey.

Üçüncüsü, diğer ekolleri -diyelim ki Marksizm mesela bunun yanında büyük bir ekol tabiatıyla- almıyor, fakültelerimizde bunlar okutulmuyor, böylece aslında biz bir bilim falan görmemiş oluyoruz.

Bu otistik bilimden girerek, Sayın Başkanın da ifadeleriyle birleştirerek ben anlatmak istediklerime gireyim müsaadenizle.

Kriz, öyle bir imaj veriyor ki kafamıza, böyle dıştan

gelmiş, arızı olarak ortaya çıkıyor, bizim hiçbir dahilimiz olmadan, bizden gelen bir neden olmadan, içsel bir neden olmadan sadece biz koruyabiliriz belki; bazen korursak koruruz, koruyamazsak da ezilir gideriz falan. Kriz, kapitalist dünyaya baktığımızda böyle bir şey değil, ileride bunları söylemeye çalışacağım; ama son söylediğim için baştan söyleyeyim biraz isterseniz.

Konjonktürel bir şey değildir kapitalist alemde kriz; ama kroniktir, yani devamlı seyreden bir şeydir. Fakat bu devamlı -tesadüfi değil bu el hareketim- aşağı doğru seyreden bir yapıda diyelim, ara ara hakikaten fırlamalar da oluyor, yani böyle konjonktürel çıkışlar da oluyor. Çok ilginçtir ki biz bunları kriz zannediyoruz, algılıyoruz, aslında bu çıkışlar organik yapılarda gene altta yatıyor. Yani çok merak ediyor musunuz bilmiyorum, mesela geçen günkü Türkiye'deki krizin özünde o, alttaki krizin bir patlaması aslında, ufak bir kıvılcımla, yani benzine çakmak veya bir alev atmak gibi, bir sigara izmariti atmak gibi bir olaydır. Altaki olaya bakmamız lazım, bu da içseldir, yapısaldır ve iç dinamiklerde saklıdır. Fakat işin ilginç, bu gidişat seyrine göre çok fazla algılayamıyoruz bunları biz, algılayamadığımızdan dolayı böyle ani şeyleri kriz diye görmeye başlıyoruz. Onun için biraz işin özüne girmemiz gerektiği kanaatini taşıyorum, buradan kapitalizmin, ne diyeyim, istiyorsanız bilgisayarlı tomografisini, istiyorsanız MR'sini çekmemiz gerekir diyelim; işte o zaman neoklasik teoriden ayrılmamız gerekiyor, çıkmamız gerekiyor. Çünkü, neoklasik teori bize bunları ne tarihsel boyutuyla, ne iç dinamikleriyle verebilir durumda değil; onun için oradan çıkmamız gerekiyor. Buradan çıkarsak nereye gireriz, onu bir tarafa bırakalım şimdilik isterseniz, biz kendi anlatımımıza bakalım.

Bir yeni dünya düzeni diye bir süreç var önümüzde. Böyle ifade edilmektedir ki -ben katılmıyorum bu ifadeye doğrusu- 1980'lerden sonra ya da 90'lardan sonra yeni dünya düzeni diye bir şey ortaya çıktı, bu doğru değil tabii. Yeni dünya düzeni, kapitalizmin bu aşamasını ifade eden bir isim ise, aslında bu ta 1960'ların ortalarında İngiltere'de, yani sanayileşmenin ilk başladığı, sanayileşen ülkede başlayan, bir anlamda sosyal devletin krizi gibi ortaya çıkan, sonra zamanla yayılan, derinleşen bir kriz olarak karşımızda gözüküyor. Bunu belki biraz -mesleğimize hevesli değilim- tıp diliyle anlatarak, mesela bir adam mide kanseri -böyle bir şey var mı bilmiyorum ya- olur ise, belki doktor ilkin böyle bir teşhis koymaz, ama belki doktorluğa yeni başlayan birisi "Galiba üşütmüşsünüz" diyebilir, sonra ülser teşhisi konulabilir; ama iki sene sonra anlar "Bu meğerse kansermiş!" diyebilir. Bu olay tam da böyle bir olay aslında. İlkin tam algılamadık, belki birtakım önlemler geliştirdik, fakat bunun kanser olduğu ortaya çıktı.

Tabii yeni tip bir kanserdi kapitalist dünyada; ama hemen bir şeyi söyleyeyim, bu süreçler cereyan ederken yanındaki felsefi, psikolojik söylemleri de cereyan ediyor. Bakınız, yeni dünya düzeni derken iki önemli bir biçimde, hatta 2.5 diyelim, müthiş bir biçimde bizim psikolojimizi abluka altına alıyor. Bir, "yeni" diyor, kafamızdan tarih bilincini siliyor, "eskilere bakmayın artık, dönün önünüze

bakın" demek istiyor, böyle algılatıyor bize. İkincisi, bu bir dünya düzenidir, düzen karşısında insanlar ürkerler, düzene uyersiniz ancak, düzeni değiştirmeye kalkamazsınız siz.

Peki, neyi değiştirememizi istiyor bizden öyleyse, neyin düzeniymiş bu? Bu tipik -şu anda kapitalizmin içine girmiş oluyoruz- kapitalizmin düzenidir; kapitalin ortaya koyduğu düzeni değiştiremezsiniz, buna uyum sağlayabilirsiniz. Onun için bazı konuşmalara siz de şahit oluyorsunuz ya da hepimiz şahit oluyoruz; nedir o şahit olduğumuz şey? Yani bu bir olaydır, hatta şunu ifade edebiliriz, dışarıda yağmur yağıyorsa trençkot giyip çıkarız, buna bizim uymamız lazım. Bunu da ben insan onuruna yakıştıramıyorum. Peki nedir bu olay diye baktığımızda, tarihin öyle ilk aşamalarına falan gitmeyelim, yani emperyalizm, kapitalizmin sömürsü önce askerlerle yapılmıştır, ticari ilişkilerle yapılmıştır, bunları bir tarafa bırakalım isterseniz. Son olaya bakalım bu çok önemli gibi geliyor bana; nedir bu son olay diye baktığımızda veya son olayda kristalleşen, çok daha netleşen olgu nedir diye baktığımızda ben şunu görüyorum. Çok tipik bir biçimde önce sonuca bakalım, hakikaten sıkışan kar hadleri, aşırı yatırım, eksik tüketim, ki bunlar birbirini tamamlayan olgulardır; yani bakış yönü itibariyle tamamlayan olgulardır bunlar birbirini, kapitalizmin insanın ve toplumun gereksinmesi için değil kar hırsıyla girdiği, dürtülendiği bir sürecin bizi getirdiği yerdir burası.

Peki, bu canavar -şimdi buna canavar diyeyim- kapital tepkilerini nasıl veriyor? Hiç öyle bizi ezmek duygusu falan yok aslında, ben ona inanmıyorum; ama tepki veriyor, tepkisi bizi eziyor, bizi ezmek için bunu yapmıyor. Çevresini metalaştırma sürecine girerken -bunu sıralama diye algılamayın lütfen- emeğe saldırmaya başlıyor, teknolojisini de geliştirdi, tabii teknoloji derken, hatta sermaye derken; yani ölü emek birikimi müthiş bir şekilde geldi buraya; ne yapmaya başlıyor? Emeği ezmeye başlıyor. Emeği ezerken ücretler üzerinde manipülasyon yapıyor, emeğin verimini artırmaya yönelik kuralsızlaştırma dediğimiz birtakım yan mekanizmalar, kalite çemberinden başlayan bu tür mekanizmalarla emeği daha ciddi olarak kullanmayı, onun üzerindeki sömürüyü yoğunlaştırmaya çalışıyor. Bu esnada üretim teknolojileri artık ölü emek, diri emek bileşimini de, ölü emek lehine, diri emek aleyhine çevirmeye başlıyor; bu tabii müthiş bir işsizlik. "Ölü emek" derken burada sermayeyi kastediyorum, ben kastedmiyorum; yani literatürde böyle kastediliyor ve bu olay neye yol açıyor sonuçta? Bu olay müthiş bir işsizlik, giderek limite baktığımızda; yani henüz o aşamada değil belki, ama müthiş bir işsizliğe, işsizlik ise iki önemli başka olguya yol açıyor, o da gelir dağılımı bozukluğuna, hem işsiz kalanların ücretsiz kalmasına hem de işin içinde olanların işsiz ordusu olduğundan dolayı ücretlerin baskılanmasına yol açabiliyor. Bu süreç, emek üzerindeki birtakım mekanizmalarla emek üzerindeki sömürünün yoğunlaştırılmasıdır. Bakın henüz yerel konuşuyoruz.

İkincisi devlete saldırı tabiatıyla; devlete saldırı nedir? Devlete saldırı, vergi vermeme, devletten ucuz kredi temin etme, devletten daha fazla avantaj sağlama; yani bazı

maliyetlerin iktisat dilinde sosyalle edilmesi olarak ifade edilen yaygınlaştırılmasıdır.

Burada hemen bir şeyi söyleyeyim, belki iktisatlı arkadaş olabilir, belki bu tartışmayı açabiliriz, mesela şunu sorabilirsiniz; yani kafanızda geçirebilirsiniz; nasıl oldu da bir İkinci Dünya Harbi'nden sonra sosyal devlet kavramları ortaya çıktı, ta Frankfurt ekolüne kadar gitmeyelim isterseniz, net orada ortaya çıktı, Keynes teorileri falan ortaya çıktı. Ben şunu iddia ediyorum ki, bunu da sizlerle tartışmak istiyorum, ciddi olarak kapitalizmin büyük bir manevra alanı var, iki şekilde bizi aldattı, müthiş bir şekilde aldattı, tarih bilincini de onun için silmeye çalışıyor zaten; nedir bilinci aldatması? Sosyal devlet, sosyal demokrasi; bunda ciddi olarak aldattı. Sebepleri açık; yani bunu tekrar etmeyeyim burada; ama ikinci aldatma mekanizması vardır, bu da parlamenter demokrasidir. Bakınız, dikkat edin demokrasi sistemi bir anlamda niteliyor; ama parlamenter nitelikli, yani parlamento yoluyla, ekonomik üretim araçlarına hakimiyet yoluyla değil de, parlamento yoluyla, zaten sosyal demokrasinin tamamlayıcısıdır bu da.

Peki, parlamenter demokrasi de siyasetin erki var mıdır diye baktığımızda; özerk midir siyaset? Erki vardır, evet; ama o erki özüne dayanmamaktadır, erk değildir bu anlamda; çünkü parlamento karar alabilir, fakat o kararı icra etmesi için kaynağa gereksinmesi olduğunda zengin gruplara, zengin-fakir diye ayrıştığını düşünelim, bu bir model, varsayımsal bir olay, zengin gruplara gittiğinde, kaynaklar onda olduğuna göre zengin gruplar devlete komut verebilir "Devletsen devletliğini bil, öyle çaput falan üretme, başka işler yapma, okul falan açma, sen devlet olarak sadece asli devlet görevlerini -ne demekse o da, bunu açıklayabilirim, ama şimdilik böyle kalsın- yap" diyebilir, bu böyle.

Üçüncüsü, monopolleşerek tüketiciye saldırabilir; fakat üretim teknolojisi değişti, bunları kendi alanı içinde yapmanın hiçbir gereği yok. Devlete diyor ki "Artık sen bana sosyal demokrasiyle piyasa açmaktan vazgeç, çünkü ben üretimi bütün dünyaya yayabilirim" yani bir anlamda tıp fakültesinde konuştuğumuza göre metastaz oluşabilir. Ben kendime yeni piyasalar bulmak için öteki alanlara gidebilirim, bu da küreselleşmedir işte; yani üretim faktörlerinde farklı bir bileşime gidebilmek için, farklı üretim faktörlerine gidebilmek için, farklı toplum bilincine, çevreye, mesela zayıf çevre bilincine gidebilmek için. Bizde niye çimento fabrikaları açıyorlar, farklı bir zayıf devlet bilincine gidebilmek için, vergi almayan bir devlet bilincine gidebilmek için, bunları böyle dokusal düşünelim ve farklı alanlarda mallarını sunabilmek için. Artık ben mallarımı satabiliyorum; ama dışarı açıldığında, çıktığımda -çok enteresan- sermayeler arasında çatışma meydana gelmeye başlıyor, öteki sermaye ile çatışmaya başlıyorum. Mesela ABD'de konuşlanmış sermaye, Avrupa Birliği'nde konuşlanmış sermaye -Avrupa Birliği'nin sermayesi demeyeyim, sermayenin memleketi yoktur malumunuz- çatışmaya başladığı zaman devleti arkasına almaya çalışıyor; yani buradan talep yanlı politikalara, arz yanlı

politikalara geçiyoruz. Dolayısıyla dünya çapında baktığımızda, Türkiye’de bence arz yanlı politikalara, tam da arz yanlı değil ama, yani bu 1980 politikalarına bu mantıkla geçmedik; o mantığı aldık verimsiz sermayeyi desteklemek için kullandık; fakat Batıda bu hakikaten artık matüre olmuş, olgunlaşmış bir anlamda ölü emek oranı ya da miktar diyelim isterseniz burada çok fazla yükselmiş, diğer sermaye ile çatışma içine girmiş sermayenin arkadan desteklenmesi mekanizmasıdır bu; öyle bir arz yanlı politikaya geçtiler.

Küreselleşmeye geçerken, öteki ülkelere doğru hareket etmeye başlarken, öteki ülkelerde engellerle karşılaşmaya başlıyor. Şu halde küreselleşme nedir diye baktığımızda; küreselleşme, yeni üretim merkezleri ve üretim araçlarına ve/veya beraberinde tüketim merkezlerine kayabilmek için hakikaten başka merkezler; yani kendi bulunduğu yerden dışarıya çıkması, çıktığı esnada o ülkenin hukukuyla, o ülkedeki işletmelerle vesaireyle çatışmaya başlıyor. Mesela, Philip Morris Türkiye’ye geldiğinde, British American Tobacco (BAT) Türkiye’ye geldiğinde Tekelle karşılaşıyor; yani kendinizi bir anda Philip Morris’in yerine koyun, yahut BAT’ın yerine koyun “Allah’ın belası bir Tekel var burada” diyor, bütün ülkeye hakim olmuş; halkın damak tadını, sigarada olur mu bilmiyorum; ama neyse, çiftçisi var ekiyor, biçiyor falan; ne yapmak lazım? Bunu kaldırmak lazım buradan. Haklı kendi açısından. Şu halde özelleştirme, devletin küçültülmesi biraz farklı; devletin küçültülmesi asli görevine itme devleti; ama özelleştirme devletin vaktiyle el atmış olduğu işletmeleri kendi ülkesinde de, dünyaya gittiğinde de bunları dağıtmasıdır. Dağıtmasının gerekçesi nedir? Yeni kar alanları, faaliyet alanları açıyor kendisine, zaten bütün sıkıntı buradan çıkıyordu. Dolayısıyla, küreselleşmeyle, özelleştirme ve devletin küçültülmesi bütün bu sermaye denilen; yani nereden cereyan ediyor diye baktığımızda, o mutfakta gördüğümüz hadiseyi buradan neşet eden, ortaya çıkan, bize sonuç olarak yansıyor.

Bu bağlamda şu yanlıştır, mesela IMF bize şöyle yapıyor, IMF’yi bırakalım, adam burada adama ayıp olur, mesela küreselleşme bizi işsiz bırakıyor, özelleştirme bizi işsiz bırakıyor falan; küreselleşme, özelleştirmeyi getiriyor. Bunlar şöyle bir yanlışığa sürüklüyor bizi. Sanki bir sonucu, bir başka olgunun sonucu gibi; yani bir olguyu bir başka olguyu yaratan olgu gibi görmeye başlıyoruz, sanki küreselleşme olduğu için özelleştirme var ya da özelleştirme olduğu için işsizleştirme var. Hayır, bunlar sermayenin kendi işleyiş sürecinden ortaya çıkıyor, bu sonuçları ortaya çıkartıyor, hepsi bir arada oluşan şeylerdir. Hangisi, hangisinin sebebidir görmez isek eğer, saldıracağımız diyelim, saldırgan olmak istemiyorum, ama saldıracağımız şeyi veya hedefimizi saptırmış oluruz, hedef sapar burada. “Özelleştirme bizi işsiz bırakıyor.” Belki özelleştirmeden dokuyu yakalarsak, ona sorarsak belki o da şikayetçi olabilir, sermayenin deviniminden, dinamiğinden ortaya çıkan olgulardır bunlar.

Bunlara böyle baktığımızda hadise ortaya çıkıyor, bu tabii bir kriz. Ara ara bu krizler böyle patlak verebiliyor. Bu

sırada bir de finansal alanlar, ona baktığımızda finansal alanda merkezden daha çok çevreye doğru akabiliyor, müthiş bir getiri alarak kendisine tekrar geri dönebiliyor. İşin garibi, bu finansal alanlar aynen geçen gün bizim de yaşadığımız, böyle ufacık bir olayla, zaten çok kırılğan bir ekonomide müthiş şekilde faizleri yükselttiği zaman faiz müthiş bir kazanç sağlamış oluyor.

Bütün bunları biz anlayabiliriz; yani bu böyledir de demek istemiyorum, ben bunu böyle okuduklarımla yorumladım diyorum. Fakat beni en çok ürküten, bütün bu olaylar yaşanırken veya cereyan ederken, bizi etkilerken müthiş bir şekilde felsefesi, söylemi ya da sosyalizmin yanında yürüyor ve bu bizi müthiş şekilde aldatıyor. Buna aldanmamak için bazı şeyleri de huzurunuzda sunmak istiyorum.

Birisini söyledim, mesela sosyal devlet parlamenter demokrasiyi mekanizmasını anlayamamız için, hafızadan silinebilmesi için, ki bugün de anlamamız lazım, anlamamız değil, anlamamız lazım bugünü de, ki geleceği görmememiz lazım; kapitalizmin devimini sürdürülebilmesi için tarih bilincini siliyor, kaldırıyor. Bu neoklasik iktisadın, öğretinin çok tipik bir mekanizmasıdır. Onlarda böyle bir boyut yoktur katien, üretim boyutu, tamamen değişim boyutu vardır, optimaliteler onun üzerinde falan oluşturulur.

İkincisi, çok enteresan bu yaygınlaştıkça sınıf bilincini köreltiyor dikkat ederseniz, sınıf bilinci ortadan kalkıyor. Başka dokular içerisinde insanlar kümeleştirilmeye çalışılıyor daima. Ne bileyim, her dokuyu alabilirsiniz. Ben düşünüyorum ki, istiyorsanız inanıyorum ki diyeyim müsaade ederseniz eğer, merkez kapitalizm bütün bu dokuları yayarken etrafa, genetik olan bir doku bozukluğunu olabildiğince yaymamaya çalışıyor. Genetik mekanizma nedir? Sınıf bilincidir. Çünkü bu merkeze giderse sorun yaratır o da; ama genetik olmayan, yani aynı DNA’yı diyelim sizin dilinizce, taşımayan başka sorunları çevreye durmadan yayıyor; nedir yaydığı şey? Mesela etnisite sorunu ve bunu hatta kimlik hakları olarak yayıyor; etnisite merkeze gitti mi bir sorun yaratmaz, orada ekonomidir önemli olan. Bakın ABD’ye, bakın Avrupa’ya, yaratmaz orada büyük çapta bir sorun; ama çevrede müthiş bir sorun yaratır periferide, zaten tam da istenilen, arzulanana da budur aslında ya da dincilik, tarikat vesaire sorunları ciddi olarak yayılır.

Bir diğer olay, dikkat edin, bireyselcilik yükseltirken, birey okşanarak yükseltilmeye çalışılıyor. Bu tabii çok enteresan, globalleşen dünyada toplumsallaşmayı yıpratıyor ve ortadan kaldırmaya çalışıyor. Toplumsallaşma, sol görüşün sosyolojik tabanını oluşturur, bunu ortadan kaldırıyor. Bireyi müthiş bir şekilde yükselterek, adeta bir heykel gibi “sen bireysin, senin kimliğin şu” derken aslında müthiş bir yalnızlığa itiyor onu kendisinin içinde; müthiş yalnızlıkla birey olguları da anlayamıyor ve mücadele gücü ortadan kalkmış oluyor. Hatta devletleri böyle parçalayarak, sadece militarist devlete görevini inhisar ettirerek, devletleri parçalayarak, çevresinin merkeze yönelik kalkışını engellemeye başlıyor.

Tabii bir de kavramların içini boşaltıyor. Mesela hep bunu söylüyorlar, "piyasa, demokrasi, liberalizm." Şuradan dışarı çıkalım, bunu söylediğimizde piyasa ekonomisi varsa demokrasi vardır, liberalizm vardır; bir kere bunların farklı anlamları vardır ve çok açık ben iddia ediyorum ki piyasa ekonomisi bir güç ilişkisidir. Güçler dengedeyseniz, çok istisnai, tam rekabetin olmadığı gibi güçler de dengede değildir; güçlerin dengede olmadığı bir yerde güçlü adam piyasayı ister tabii; çünkü ben bu ringe hazırım demek istiyorum.

Bakınız, size bunun bir örneğini vereyim: Avrupa Birliği yarım yüzyıl oldu neredeyse bugün, ta Kömür-Çelik Birliğinden, Ortak Pazardan, Avrupa Ekonomik Topluluğundan Avrupa Siyasî Birliğe geldi ve dünyanın en gelişmiş bölgesinde, birbirine en yakın ekonomiler bunlar. Tarım destekleme fonlarıyla desteklediler tarımlarını; yani boksörlerinin adalelerini geliştirdiler, hazırladılar, ringe çıkarttılar; bize ne diyorlar şimdi? Gelin, siz de ringe çıkın, orada bir de hakem var, korkmayın o usulde yapılacak; ama siz onu 50 sene büyüttünüz, 50 sene idman yaptırtnız. Benim politikam tabii doğru değildi, başka güzel bir politikaya geçmem lazım; ama bu piyasa demek değildir, mutlak açılmak demek değildir. Kavramların içini boşaltarak sömürü güçlerini artırmaya çalışıyor merkez kapitalizm.

Devletin görevleri değişiyor, bunları çok fazla uzatmayayım, devletin görevleri dediğim gibi artık sosyal devlet ortadan kalkıyor; çünkü sosyalizm ortadan kalkıyor. Sosyal Devletin ortadan kalkması siyasilerin bir hatası değil, tamamıyla sermayenin besleyememesi meselesidir.

Sonuç olarak şunu söyleyeyim, çok dikkat edersek arkadaşlarım, devlet bir kesimle; yani sermaye kesimi diyelim, abartalım, uç halde alalım, sermaye kesimi, emekçi kesimi ve diğer kesimler diyeyim arasında bir paravandır, sistemi meşrulaştırmaya yönelik, işleyişini kolaylaştırmaya yönelik bir paravandır devlet aslında. O kadar ki, mesela vergi hukukunda şu tanımlama yapılır: Vergide borçlu kimdir? Vergide, para kazanan, vergi yasalarına göre devlete vergi vermekle sorumlu olan kişi borçludur. Aynı burjuva vergi hukuku -hiç çekinmeden söylüyorum bunu- alacaklıyı şöyle tanımlar: Alacaklı kimdir burada biliyor musunuz? "Devlettir" der; ne alakası var; oysa verginin alacaklısı, o vergiyle görülecek hizmetlerin gidecek olduğu insanlardır. Mesela, Zekeriya Temizel son vergi yasasını ortaya çıkartırken, biliyorsunuz onun siyasi hayatına mal olan tasarıya, bankacılar, finans kesimi tuttular, sanırım Mesut Yılmaz'la idi galiba, o zamanki görevini tam anlamıyla hatırlamıyorum şu anda, Swiss Otelde toplantı yaptılar "Biz vergi vermeyeceğiz" demek istediler. Biz kamu görevlileri yattık uyuduk, halbuki bizim o esnada Swiss Otelin etrafını basmamız gerekiyordu; çünkü verilmeyen her vergi alınmayan maaş olacaktı, onun alacaklısı benim. Biz de "devlet finansçılarla konuşuyor" dedik, alacaklı devlet diye algıladık; ama bakın "bilim"ler bize bunu böyle öğretiyor.

Dolayısıyla, bir kere olguları anlayabilmek için, net

görüntü alabilmek için çok derinine girip görüntüyü net alıp, ona göre belki örgütlenip bir mücadele geliştirmek gerektiği kanaatini taşıyorum; ama tabii bu mücadele maalesef dünyaya karşı, sisteme karşı. Artık sendikalarımızın da bu sistem içi sendikacılığı bırakıp, sınıf bilincini geliştirip, bence o da yetmiyor, artık sisteme yönelik sendikacılık; yani sisteme saldırıya yönelik sendikacılık yapmak, bunun için de sistemin çizdiği meşruiyet sınırını aşmaları gerektiği kanaatini taşıyorum. Hepinize saygılar sunuyorum, biraz geciktiysem kusura bakmayın Sayın Başkan.

Onur Hamzaoğlu: Çok teşekkürler Sayın Önder.

Türkiye boyutu için, buyurun sayın hocam.

Korkut Boratav: Değerli izleyiciler, çoğunluğu genç olan izleyiciler; şu anda bir kriz içinde yaşıyoruz, aslında Kasım ayından beri içinden geçtiğimiz bir çalkantı ve kriz ortamı var.

Vatandaş olarak bu tür ortamlarda genel olarak şöyle bir tepki gösteririz; kim sebep oldu, hangi beceriksiz bakan, başbakan, hükümet veya falanca yasayı çıkarmayan veya çıkararak parlamento; yani sorumluyu siyasi iktidarda veya devletin aygıtlarında ararız. Bu aslında sağlıklı bir tepkidir; çünkü bir demokraside yaşadığımız algılaması veya yanlışlığı içinde iktidarı hedef gösteririz ki mücadele edelim, değiştirmeye çalışalım. Değiştirme olanaklarımız var veya yok; fakat en azından demokrasi içinde yaşadığımız fiksasyonu, yanlışlığı veya olgusu insanları siyasi iktidarı sorumlu tutmaya, eleştirmeye, yargılamaya, belki ona yasal yollardan saldırmaya, kuşatmaya, partilerimiz varsa onlar aracılığıyla değiştirmeye, parlamentoda temsil edilen partilerimiz varsa "niye bastırmıyorsun" demeye, iktidara getirmişsek adamı "niye vaatlerini tutmuyorsun" demeye yönelik mesajlardır. Fakat bu noktada -hala da bu tepkinin içindeyiz- tamamen yanılmakta olduğumuzu söyleyebilirim.

"Türkiye'yi kim yönetiyor?" sorusunu şöyle bir platforma çekmiyorum: "Türkiye'yi Türkiye burjuvazisi yönetiyor" demiyorum, o ayrı bir konudur; yani Türkiye burjuvazisi Türkiye'nin egemen gücüdür, ekonomik bakımdan güçlüdür, ben normal koşulları söylüyorum. Faraza 1945'le yahut daha da iyisi 1960'la 1980 arasındaki dönemi düşünün. Sermaye güçlüdür, ekonomik hayata hakimdir, fakat çok partili parlamenter bir rejim vardır; çok partili parlamenter bir rejim olduğu için halkın da sayısı çoktur. Dolayısıyla sermaye ekonomisi hakimdir, halk ise öya hakimdir; yani sayısı çoktur. İktidar sermayenin kontrolü altında olabilir; ama bunun sınırları vardır. Demek ki, halkla sermayenin talepleri arasında belli uzlaşmalar aramak zorundadır. Bu uzlaşmaların bir bölümü ne biz refah değil sosyal devlet olarak yaşadık, oluşturduk, bazen halkın güçleri dışındaki istisnai koşullar da geldi, fakat halkın o oy çokluğu nedeniyle uzunca bir dönem süre geldi. Bu sosyal devlet uygulamalarına bazıları popülizm der pejoratif küçültücü bir biçimde.

Popülizm, aslında şu anlama gelir: Almadan vermek; yani halka veriyorsun; ama burjuvaziyi vergilemiyorsun; bunun da sistemini bulmaya çalışır kapitalizm veyahut içinde yaşadığımız düzen, iyi-kötü de bulur; verir, dolayısıyla başkalarına çaktırmadan yükler, yıkar. Fakat bütün bu karmaşık mekanizmanın sonunda halk kendisine dönük bazı parametrelerin hesabını iktidardan sorma durumunda olur; yani seçimden seçime destekleme fiyatları, sosyal güvenlik sistemi, KİT'teki ücretler, seçim aralarındaki dönemde KİT'teki istihdam politikaları, memur maaşları, sosyal güvenlik sisteminin çeşitli öğeleriyle ilgili halka, çalışan insanlara bir şeyler verilmiştir, buna mukabil sermayeyi de asgari şekilde bunun yüküne katılma formülleri aranmıştır. Bu yüzden de biz hep siyasi iktidarı sorumlu tutmuşuzdur.

Fakat son yıllarda bu iş gelişti; yani demin söylediğim o genel anlamıyla siyasi iktidar sorumlu değildir, sermaye sorumludur anlamında değil, daha vahim bir duruma geldik; o da şu: Örneği ben yakın döneme getireceğim ve bizim kriz analizine de yansıtmaya çalışacağım. 1999'un Aralık ayında Türkiye IMF ile bir niyet mektubu imzaladı, bu niyet mektubunu acaba kim kaleme aldı, kim yazdı? Altında iki imza var, birisi Recep Önal, öbürü Gazi Erçel; Recep Önal, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı niteliği taşıyor; fakat bu niyet mektubu imzalandıktan sonra Türkiye, Aralık 1999'daki temel niyet mektubundan sonra 2000 yılının Mart'ında bir niyet mektubu daha imzaladı. 2000 yılının Haziran ayında bir niyet mektubu daha, ek niyet mektubu bunlar. 2000 yılının Aralık'ında bir niyet mektubu daha imzalandı. Şubat 2001'de bir niyet mektubu daha imzalandı. Bugünlerde yenisi yine yazıldı, yazılacak gibi söylentiler var, bir de bu arada hızını alamadı bu mektupları yazanlar, hiç mutad olmadığı halde belki de ilk defa Dünya Bankası'nın tarihinde bu vesileyle bir de ona niyet mektubu verelim diye Dünya Bankası'na da bir niyet mektubu verildi, Mart 2000'de; emsali, benzeri olmamış bir şey.

Bu niyet mektuplarının başlangıcı Turgut Özal'dır. Özal'ın yazdığı ilk niyet mektubunun imza yerinde Demirel'in Başbakanlık Müsteşarı, ekonomiden sorumlu süper müsteşar olarak imzası vardır. Sonra bakan oldu, sonra Başbakan, Cumhurbaşkanı oldu. Özal'ın yazdığı niyet mektubunun imza yeri "Özal" diye yazılmış, çünkü yazılan daktiloda, -bilgisayar yok sanıyorum 1980'de- "Ö" harfi yok; yani orada yazılmış, üstat imzalamış ve sonra da rivayete göre demiş ki "Bu yüzden ben Anayasa suçu mu işliyorum acaba?" Fakat, bu dönem ki hepsini aştı. Üstelik olayın iyice endazesi bozuldu; şu anlamda: İmzalanan niyet mektuplarından sonra Merkez Bankası Başkanı en azından iki kere, Hazine Müsteşarı da bir kere şu ifadeyi kullandılar; "Hükümet bu programı desteklediği için ona müteşekkirimiz" yani bu ifadeyi tam çözerseniz, olduğu gibi yorumlarsanız, iki tane atanmış müsteşar, Türkiye'yi yönetiyor diyeceksiniz ve bunlar hükümete teşekkür ediyorlar bizi destekledikleri için.

Fakat işin aslı o değildir, bu niyet mektupları Türkiye tarafından yazılmıyor, bizim üst kademe teknik kadrolar

sadece cila ve teknik ayrıntıda hizmet veriyorlar. Niyet mektuplarının karşılığında her ay buraya teftişe geliniyor. Son niyet mektubunun; yani Şubat'ta yazılan niyet mektubunun bir örneğini vereyim: 17 adet maddeden oluşuyor; birinci madde, yeni Merkez Bankası Kanunu'nun çıkarılması; 16 ncı madde, Tekel Kanunu'nun kabulü ve Tekelin Özelleştirme İdaresi Portföyüne devri. Her birinin karşısında tarih var ve her birinin IMF'nin vereceği dilim kredilerin koşulu olup olmadığı belirlenmiş. İfadeler öyle ki, parlamentonun yetkisini gasp eden ifadeler taşıyor; yürürlüğe girmesi, kabulü, yasalaşması vesaire türünden. Bir kısmı kararnameyle ilgilidir, mesela Sayın Cumhurbaşkanı bu kararnamelerden birini imzalamadı. Telekom'un Azınlık Hissesiyle Yönetim Hakkının Devri Kararnamesini imzalamadı, iyi ama vermişler mektubu ve Çankaya'daki muhterem zata diyorlar ki "bize şu kadar milyara mal olacaksınız imzayı atmamakla." O atmadı imza yine de. Bunun üzerine yetkisiz bir kuruldan çıkardılar, Özelleştirme Yüksek Kurulundan çıkardılar; o yüzden de iptal edilecek muhtemelen, iptal edileceği için de şimdi acele bir yasa hazırlayıp onun yerine geçirmeye çalışıyorlar. Fakat, buna dikkat ediniz, bunu siyasi iktidar yapmıyor, bunu IMF yapıyor. Listeyi, takvimi veriyor, aşağı yukarı talimatlardan oluşan bir listeyi teknokratlarla birlikte tamamlıyorlar, empoze ediyor. Bu arada fevkalade acayip şeyler de oluyor, kriz anında, bu yeni kriz, Kasım ayında, Kasım'ı izleyen Aralık ayında imzalanan niyet mektubuna IMF bir de bizi güç durumda yakalamanın fırsatını kullanarak "batık bankaların kredi borçlarının da devlet güvencesi altına alınması" maddesini ekliyor. Mesela, bu ne demek? Diyelim, hekimlik tahsili yapan gençlerden oluşan bir topluluk iseniz şunu söyleyeyim: Türkiye'de bankalar yüzde yüz mevduat güvencesine sahip 1994'ten beri. Yani mevduatını yatıran diyor ki "banka batarsa da devlet karşılayacak" diyor; ama o kadar, bunu yasal bir zemine, daha doğrusu kitabına uydurdular, Tansu Çiller getirdi bunu.

İyi; ama bankaların başka yükümlülükleri var, banka mevduat sahibine borçlu, fakat banka dışarıdan dünya kadar kredi almış. Kredi alan birisi bankanın kredi veren riskini üstlenmiştir; yani "ben size borç verirsem ve siz yarın, öbür gün kaçır giderseniz, Allah esirgesin ölürseniz veyahut borcunuzu inkar ederseniz ben bunun riskini göze alıyorum, belki o yüzden faizini yüksek tutacağım, belki evinizin ipotek yapılmasını isteyeceğim vesaire." Finans sisteminin ahlaki borç verenin, bankanın risk almasına dayalı. Dolayısıyla bizim bankalara borç veren, kısa vadeli borç veren yabancı bankalar risk olgusunu da dikkate alarak faizi yükseltmişler, koşulları ona göre ağır tutmuşlar, fakat şimdi birdenbire batık bankaların bütün kendilerine dönük borçları da devlet güvencesi altına alınsın ve bunu IMF aceleyle bizim programa; yani son niyet mektubuna sokuşturuyorlar.

Dolayısıyla, vatandaş olarak şu soruyu başıra çağıra sormamız ve belki de İzzettin arkadaşımın dediği gibi Swiss Oteli değil bu sefer, IMF heyetlerini, Hazine Müsteşarlığı'nı ve Merkez Bankası'nı kuşatmamız lazım, daha doğrusu siyasi iktidarı kuşatmamız lazım; Türkiye'yi kim yönetiyor? Aczin bu derecesi görülmemiştir.

Bir iki örnek daha vereyim. Destekleme politikaları gibi Türkiye toplumunun demin söylediğim sosyal uzlaşma öğelerinden biri olan, esas olarak Türkiye'nin en büyük emekçi kitlelerini oluşturan köylü sınıflarını piyasa dalgalanmasına karşı güvenceye alan, dış piyasalardaki iniş ve çıkışların doğrudan doğruya onun geleceğini tehdit etmemesi için oluşturulan bir sistem kaldırılıyor; kaldırılması niyet mektubuyla tarihe bağlanıyor, tek tek unsurları da belirleniyor. Mesele deniliyor ki, "Buğday fiyatı Chicago Borsası'ndaki fiyatların ancak şu kadar üstünde olacak bu yıl." Şeker pancarıyla ilgili aynı şey söyleniyor, gübre sübvansiyonları vesaire. Bunları Türkiye tarımının, Türk toplumunun köylüsünün kaderinden, kaderiyle en az hiç ilgisi olmayan insanlar oluşturuyor veya belki İzzettin arkadaşım diyecek ki "Aksine, onların kaderiyle oynamak isteyen insanlar oluşturuyor."

Fakat, son tahlilde seçim yoluyla iktidara geldiği için duyarlılıkları yüzde yüzde kaybolmamış herhalde, bu olaydan haberi oluyor sonradan Tarım Bakanı'nın ve başlıyor ağlamaya. Diyor ki; "destekleme politikaları kalkacak, onun yerine doğrudan gelir desteği diye acayip bir şey olacak". Herkese arazi mülkiyetine göre kırsal bölgedeki herkese biraz para verilecek". Diyelim ki 20 dekarı olana filan para verilecek. Polatlı'da da bunun uygulaması yapılıyor, Polatlı'da keyif çiftliği olan bir serbest meslek sahibi üniversite mezunu bir arkadaşım var, şimdi o dekarı küçük olduğu için fakir fukara yardımı gibi para alacak, Polatlı'da memurlar, mühendisler tapuda nesi olan para almaya gidiyor. Tarım Bakanı da diyor ki; (ama olay bitmiş, olmuş, bitmiş), Dünya Bankasının öngördüğü doğrudan gelir desteği Türkiye'yi felakete götürecektir; ekmeğin, biçmeğin, para verelim diyenlere sesleniyorum, bu Türkiye'yi felakete götürür. Günaydın, aklın neredeydi; imzalanmış, bağlanmış, tarihi konulmuş, senin alacağın kredinin önkoşulu olmuş, kaybetmişsin sen davayı.

Sevdiğimiz arkadaşımız, benim de fakülteden arkadaşım, Eti Holdingin özelleştirilmesi bitmiş; Boru kurtarmaya çalışıyor, sonunda sıkı mücadele verdi, kurtardığını sanıyor, artık Allah bilir. Telekom örneğini söyledim, sonradan uyanıyorlar. Telekom'da da bir başka bakan "33,5'la kontrol olmaz" ama o kaybolmuş, çünkü siyasi iktidar karar almıyor.

Değerli arkadaşlar, "Türkiye'yi kim yönetiyor?" sorusunu sormak lazım. Türkiye'yi artık Türkiye'nin içindeki güçler yönetmiyor. Türkiye'nin içindeki güçler yönetmiyorsa adresi belli, Washington'dur; uluslararası finans ve uluslararası finans kapital yönetiyor. Türkiye'de kader birliğini onunla birleştirmiş çok küçük bir kesim var, çok büyük sermaye ve finans, Türkiye'nin finans çevresi, kaderlerini tamamen onunla birleştirmiş. Buna mukabil, bu programın yarattığı kriz Türkiye toplumunun bütün emekçi katmanlarını, artı küçük ve orta boylu bütün sermaye gruplarını okka altına sürükledi. Şu anda içinde yaşadığımız kriz aslında reel boyutlarından ziyade finansal boyutları olan bir krizdir, bu finansal bir krizdir. Esas olarak finans kapitalin kısa vadeli hareketlerinin yarattığı büyük

istikrarsızlık ortamının bir ürünüdür. Geçen yılın, 1999 yılının Aralık'ında IMF ile imzalanan anlaşma Türkiye'yi bıçak sırtında seyreden bir iktisat politikası modeline sürüklemiştir. Bunun, enflasyonu düşürme olasılığı vardır ve düşürmektedir, fakat onun düşürünceye kadar krize üç kere batmıştır; yani program kabul edildiği andan itibaren iki kere batmıştır, üçüncüsü de gelmek üzeredir. Bir yılda iki kere kriz yaratan bir program enflasyonu düşürüyor diye baş tacı edilemez.

Hekimlere bir benzetme de ben yapayım, İzzettin arkadaşım gibi. "İstikrar, istikrar" diye böyle tutkuyla yeni mitler yaratıyoruz, aman istikrar, istikrarın ideali ölümdür, ölen insanın ateşi olmaz. Türkiye ekonomisini istikrar uğruna öldürmeye başladıklarını sonunda büyük sermayenin daha üretken olan kanadı Sabancı bile ifade etmeye kalktı, öbürü değil, öbürü dedi ki "ölen olur, kalan sağlar bizimdir, gitsinler okka altına" dedi. Enflasyonu düşürürken iki büyük finansal kriz ve onun reel ekonomiye; yani istihdama, üretime, ihracata, ticaret hacmine, milli gelirin büyümesine, ekonominin sağlıklı gelişimine bu kadar ağır maliyetler ödedik diyorsa, tutkularımızdan, saplantılarımızdan kurtulalım. Büyük ideolojik mesajlar vardır, onlar kafamızı kökünden allak bullak eder başka türlü. Bir de ufakları vardır, size her gün devamlı olarak "aman enflasyon düştü, ne iyi" diyorsanız, halka gidin sorun, hepimiz halk insanlarıyız, hiç kimse inanmıyor; niye? Çünkü halkımız enflasyon değil, geçim sıkıntısıyla ilgilidir. Halkımızın esas problemi geçim sıkıntısıdır; fiyatlarla, gelirleri arasındaki makas büyüyor mu, büyümüyor mu? Onun için sıfır enflasyona; ama geliri düşen insan yine geçim sıkıntısından şikayet eder; kimse inanmıyor? Bu nedenle inanmıyorum.

Benim söyleyeceklerim bunlar. Yalnız şöyle bir şeyle başlayayım. Bu stand-by anlaşması imzalanırken "Türkiye'de bir büro açayım" dedi, bizimkilerin birdenbire milli duyguları şahlandı "olmaz" dediler, niyeyse. IMF'de Dünya Bankası'nın bürosunu kullanıyor. Şimdi anlaşıldı ki çok ucuza geldi, çünkü IMF'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin maaşlı kadrolarıyla bedavaya çalışan temsilcileri var Türkiye'de; yani IMF'ye maliyeti sıfır. Bunlar "aman programı destekleyin" diye bağııp çağırıyorlar. Dün Türkiye'de bulunan Stanley Fischer'le beraber sabahın 2,5'na kadar sohbet etmekten, Türkiye ekonomisinin ne yöne doğru gideceğinin direktiflerini almaktan ötürü kıvanç duyuyorlar, bunu ifade ediyorlar, hükümete talimat veriyorlar, Hazine Müsteşarı bakanlıklara yazılar yazıyor, diyor ki "Dikkat edin, şu tarihe kadar şunu yapmanız lazım." Değerli arkadaşlar, işte bunlar IMF'nin Türkiye bürosudur; ama IMF'ye maliyeti sıfırdır; çünkü paralarını Türkiye Cumhuriyeti'nin devleti ödemektedir. Ben vatandaş olarak tekrar ve tekrar "bizi siz yönetmiyorsunuz" mesajını ve tepkisini kendilerini bizi yönettiği yanılgısıyla hala ortada dolaşan insanlara yöneltmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Şunu son cümle olarak söyleyeyim. Finansal krizlerin sebebini, vesileyle karıştırmamak lazım. Çankaya'daki kavga yahut Çankaya'da değil de dün Milli Güvenlik

Kurulu'ndaki kavga bu krizin sebebi değildir, bu yapı her an her türlü kriz doğurmaya yatkın bir yapıdır. Bunun vesilesi Cumhurbaşkanı'yla, Başbakan arasındaki kavgadan da doğabilirdi, kavga olmasaydı içeriden gelen söylentilerden de doğabilirdi, Danıştayın herhangi bir kararından da doğabilirdi, bir savcının bir bakana yönelik mektubunun açıklanmasından da doğabilirdi, yahut yine bir siyasi liderin kalp sektesinden ölmesinden doğabilirdi, her türlü vesileyle doğabilirdi. Yanılgı şudur: Krizin sorumlusu o açıklamayı yapmış olması mıdır? Hayır, değil; kriz, potansiyel olarak bu yapı içinde var, büyük kriz sistemin bünyesinde var, küçük kriz finansal kriz ise bugün içinde yaşadığımız sermaye hareketleri, finansal sistem ve iktisat politikası araçlarını tamamen yitirmiş olan bir siyasi iktidarın oluşturduğu ekonomik ve finansal yapıda var. Vesile arıyor, birisinin öksürmesi, diğerinin ölmesi, diğerinin kavgası veya Demirbank'ın Kasım ayında birdenbire sıkışıp, iki büyük bankanın onu desteklememesi, yahut 1994 yılında Tansu hanımın "aman bugün zorla faizleri düşürün" demesi gibi vesileler arıyor. Vesileyle, nedeni karıştırmayalım; potansiyel olarak kriz zaten kapımızda bekliyor.

Hepinize saygılar sunuyorum.

Onur Hamzaoğlu: Teşekkürler Sayın Boratav.

Böylece krizin hem dünya, hem Türkiye'deki özelliklerini ve beraberinde mücadele alanlarımızla, hedeflerimizin neler olmasını kısmen paylaşmış olduk. Şimdi Sayın Dünya Armağan bize krizin siyasal sonuçlarını ve "ne yapmalı?" sorusunun yanıtlarını verecek; buyurun Sayın Armağan.

Dünya Armağan: Teşekkürler, arkadaşlar merhaba.

Tıpla ilgili benzetme ya da kavram kullanabilecek miyim bu konuşma içinde, emin değilim; ama iktisatla ve krizin siyasal ve ideolojik sonuçlarıyla ilgili olacağı kesin; ama başlamadan önce bir noktaya değinmek istiyorum. 60'lar ve 70'lerde Türkiye kapitalizmi eksikli de olsa, sorunlu da olsa büyüyordu, kalkınıyordu, sanayileşiyordu; istediğiniz kadar buna "görelî" sözcüğünü ekleyin. İkincisi, yine 60'lı ve 70'li yıllarda Türkiye işçi sınıfının, Türkiye'deki emekçi kitlelerin yaşama standartları, yine eksikli bulunabilir, ama yükseliyordu. 60'lı yılların ve 70'li yılların solcuları, aydınları ise gelişmeyi yetersiz; sanayileşmeyi eksikli, çarpık, sorunlu buluyorlardı. Aynı şekilde, örneğin işçi ücretlerindeki artıştan söz edildiğinde, aslında pek haklı olarak diyorlardı ki, "Ama işçi ücretlerindeki artışlar emek üretkenliğindeki artışların gerisinde kalmaktadır, aslında olması gereken daha ilerisidir"; ve dönemin solcuları, dönemin aydınları kapitalizmin bir gelişme dinamiğini bu ülkede de göstermesine rağmen, "Hayır, gerçek gelişme yolu, asıl seçilmesi gereken gelişme yolu sosyalizmdir" diyebiliyordu, sosyalizmi güncel bir başlık olarak ele alabiliyordu. Hatta o dönemde, sosyalizmin iktisadı da, herhangi bir akademik tartışma başlığı olmanın ötesinde, güncel karşılıklarının bulunduğu düşünülen, öyle hissedilen bir başlıktı.

Bugünlere gelirsek, bugün ne kalkınma, ne sanayileşme, ne işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin yaşam standartlarının yükselişi var gündemde; tam tersi var. Türkiye tam tersine örneğin bir sanayisizleşme sürecinde ve bu sadece Türkiye'ye de özgü değil. "Peki, o zaman bugün ne yapmalı?" sorusunu bu konuşmanın sonlarına bırakmak üzere ben devam edeceğim...

Aslında ayrıntısına giremeyeceğim elbette, ama dünya kapitalizminin 70'li yıllardan bu yana içinde bulunduğu bir büyük bunalım döneminden söz etmek gerektiğini ve bu bunalımın hala aşılamamış olduğunu ve hem uluslararası ölçekte hem yerel ölçekteki temel gelişmelerin de bunalım bağlamı içinde açıklanabileceğini düşünüyorum. Dediğim gibi, bunalım tartışmasına giremeyeceğim uzun uzadıya; ama bir noktaya yine de değinmekte yarar var herhalde. Tamam, bunalım diyoruz, Türkiye kapitalizminin krizini çözümlüyoruz, dünyadan da kriz çözümlenmeleriyle söz ediyoruz, iyi; ama bu arada teknoloji gelişmiyor mu? Kimi yeni sektörler ortaya çıkmıyor mu? Aynı zamanda kapitalizm belli gelişme dinamikleri sergilemiyor mu?

Arkadaşlar, ben teknolojik ve bilimsel gelişmelerin bazı açılardan gerçekten önemsenmesi gerektiğini, fazlasıyla ciddiye alınması gerektiğini düşünüyorum. Bugün insanlığın elindeki bilimsel ve teknolojik bilgi birikimi gerçekten önemli sıçramaların gerçekleştirilmesi için ciddi bir zemin sağlamaktadır. Nedir örneğin? Örneğin, bugün kıtlığın ortadan kaldırılması; yani dünya üzerinde bulunan tüm insanların insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşayabilmelerine el verecek ölçüde gerekli tüketim nesnelерinin, temel tüketim nesnelерinin ve hizmetlerinin sağlanması mümkündür. Basit bir örnek; bugün dünya üzerinde halen üretilmekte olan gıda maddelerinin toplamı, besin değeri olarak, yine bugün dünya üzerindeki herkesi doyurabilecek, sağlıklı beslenmelerini sağlayabilecek düzeyde. Ama bunun ötesinde bir şey daha var; bugünün bilimsel ve teknolojik bilgi düzeyi bu dünya üzerindeki tüm insanların entelektüel üretim potansiyellerinin, kültürel üretim potansiyellerinin değerlendirilmesini, insanlığın, toplumun yararına harekete geçirilmesini mümkün kılıyor; elbette atılması gereken kimi adımlarla birlikte.

Oysa bugün gerçekleşen tam tersi; yani kıtlık bir yanda, kıtlık derken yaratılmış yapay bir kıtlıktan söz ediyorum elbette. İşsizlik bir yanda, teknolojik gelişmenin işsizlik anlamına gelmesi bir yanda. Bir de bunların dışında, bunların ötesinde, işsiz kalan, yoksulluğa itilen geniş kitlelerin dışlanması, "öteki" tartışmalarından da biliyoruz zaten, insanlığın gelişimine, toplumsal gelişmeye katkıda bulunmak bir yana, kendi yaratıcı/üretken potansiyellerini gerçekleştirmek bir yana, toplumsal gelişmenin tümüyle kenarına, tümüyle dışına itilen geniş yığınlar...

Aslında ben bir benzetme yapılabileceğini düşünüyorum. Kapitalizm ilk ortaya çıktığında emeği özgürleştirme gibi bir iddiaya da sahipti. Neydi bu? Feodalizm koşullarında emekçi toprağa bağlıydı, hareket

alanı sınırlıydı; emekçinin üretken potansiyelini harekete geçirmek, onu gerçekten üretici kılmak, onu makineyi kullanabilir hale getirmek, onun kol gücünden yararlanabilmek ancak ve ancak feodalizme karşı yürütülen mücadeleyle mümkün olmuştu. Zamanında emeği özgürleştiren kapitalizm, bugün insanlığın gelmiş olduğu noktada emekçinin potansiyellerinin önüne set çeken, onun kullanılmasını engelleyen bir düzen durumunda. Dediğim gibi, asıl tartışacağım noktalar bunlar değildi; ama bir çıkış noktası olarak gerekiyordu bu söylediklerim. Sonuçta, bugün ortada olan, benden önceki konuşmacı dostlarımızın da zaten söylediklerinden çıkan bir akıldışılık var; yani kapitalizm olası en akıldışı, olabilecek en akıl dışı noktaya gelmiş bir düzen durumunda. Bunun siyasal ve ideolojik sonucu da, bence doğal ve kaçınılmaz bir şekilde, burjuva düşünce dünyasına ve burjuva siyaset dünyasına buradan hareketle bir akıldışılığın, akılcılık düşmanlığının giderek egemen hale gelmesi. Örneğin postmodernizme bu anlamda ben çok indirgemeci yaklaşabileceğini düşünüyorum. Postmodernizmin bu denli yaygınlık, bu denli popülerite kazanması bence hiç tesadüf değil. Sonuçta ne diyor postmodernizm? "Bu dünyayı anlamak mümkün değildir", diyor. "Öyle bilimmiş, akılmış, akılcılıkmış; bunları boş verin, bunlarla bu dünya kavranamaz. Bu dünya hakkında herhangi bir teori geliştirmenin, yani bütünsel bir teori geliştirmenin de çok fazla anlamı yok; boş verin böyle kalsın, siz yaşamınıza bakın." Yani postmodernizmin getireceği sonuç budur, başka bir şey olamaz.

Sonuçta, postmodernizmin asıl söylemek istediği, bu dünyanın değiştirilebilir olmadığıdır. Bu dünyanın anlaşılması bile mümkün değil ki değiştirilsin. Söylenen öz itibarıyla budur. Sonuçta, o denli akıldışı bir dünyadayız ki artık, bu dünyayı akıl yoluyla kavramanın boş bir çaba olduğunu göstermek, sabah akşam bunu tekrar etmek elbette kimileri açısından bir önem ve anlam taşıyor.

Arkadaşlar, yine tüm ayrıntılarına giremeyeceğim; ama bugünün dünyasında solu da etkisi altına alan, sol üzerinde de, aydınlar üzerinde de hayli etkili olan bir düşünsel kuşatma, bir ideolojik kuşatmadan söz etmek mümkündür. Geçmişte yok muydu? Vardı elbette; yani aydınlar, solcular belli düşünsel, ideolojik kuşatmalara maruz kaldılar; ama elbette içinde bulunduğumuz dönemdeki kuşatmanın özgül yanları, düşüncemize, zihnimize, beynimize dönük saldırının özgün başlıklarını değerlendirmemiz gerekir.

Sırasıyla değil; yani önem sırasına göre değil; ama örneğin bugün sivil toplumculuk solda da bir hayli yaygınlaşma eğiliminde. Sivil toplumculuk denen şeyin özü şudur: Devlet yapmasın, devlet geri çekilsin; sivil toplum örgütleri, onlar da hangileri oluyor, hangileri olmuyor ayrı mesele, sivil toplum örgütleri bugüne dek devletin üstlenmiş olduğu kimi fonksiyonları da üstlenirler. Ama zaten bu tez özelleştirmeci tezin bir uzantısıdır; zaten devlet yapmasın, insanlar kendi başının çaresine baksın, bir temel tezdır. Deprem döneminde çok somut olarak gördük "aman" dediler; "Devletin ettiği

müdahaleleri de gördük, hiç müdahale etmesin." Ne olsun? AKUT olsun. Ne olsun? Yardımlaşma, dayanışma dernekleri olsun, bunlar gitsinler, gelsinler, bunlar daha iyi...

Giderek varılacak nokta şudur: Aman, devlet sağlık alanından elini çeksin, bu hastanelerin rezaleti ortada; sonuçta bazı insanlar sağlık hizmetlerinden yoksun mu kalacak, kurulur birkaç tane yardımlaşma, dayanışma derneği, zaten varlar, onlar en azından aspirin sağlarlar. Eğitim mi; devlet elini çeksin, burs verilir bazılarına, emekçiler arasından çıkan en parlak insanlara burs verilir; eğitim sorunu belki çözülmüş olmaz; ama elden gelen elbette yapılır...

Sivil toplumculuk, işin özü, devletin giderek belli misyonlarından arındırılmasının, sosyal işlevlerinin budanmasının meşrulaştırılmasından başka bir anlama gelmiyor. Bir de bunun ötesinde solu, aydınları iktidar hedefinden, devlet iktidarı hedefinden uzaklaştırmak gibi bir işlev de taşıyor elbette.

Yine içinde bulunduğumuz dönemde, diğer başlıkları çok uzun uzadıya böyle tartışmayacağım, ilerlemecilik, kalkınmacılık gibi fikirlerin, ilerlemecilik gibi bir değer giderek daha fazla sorgulanması söz konusu; aslında çok yeni bir gelişme değil elbette; ama bu son bir iki on yıl içinde ortaya çıkmış bir şey. Öyle bir şey ki, kapitalizm ilerleme potansiyelini büyük oranda tüketiyor; kapitalizm ilerletmiyor, kalkındırmıyor, sanayileştirmiyor, gelişim dinamikleri zayıflıyor. Tam da böylesi bir dönemde, "Yahu aslında ilerleme zaten o kadar iyi bir şey de değil, o kadar tutulması bir şey de değil" fikri güç kazanıyor. "Kalkınmacılık, zaten bir dönemin bir tür yanlış kurgusu, bir tür yanlış beklentisiydi, zaten kalkınma, ilerleme bu denli matah şeyler değil..."

Anıp geçeceğim. Sürdürülebilir kalkınma tezleri örneğin, bence bu çerçevede değerlendirilebilir. Yine çevreci hareketlerin, bir bütün olarak çevrecilik ya da çevre koruma kaygısından söz etmiyorum, ama çevreci hareketlerin ilerlemeye ilişkin, kalkınmaya ilişkin kimi değerlendirmeleri de bence bu kapsamda ele alınabilir.

Bir başka, bu sefer bir sonuçtan söz edeceğim, sol üzerinde de etkili olan bir sonuç, parçalı düşünme eğilimi. Parçalı düşünme; yani tek tek belli başlıkları, belli sorunları ön plana çıkarırken, onların bütünlüğünü kuramama. Şimdi çok soyut bir şey söyledim, hemen iki örnekle somutlayacağım, daha sonra Türkiye özelinde de kısmen somutlamaya çalışacağım.

Örneğin, "IMF kalsın" demek, kendi başına kaldığında, bunun ötesinde, IMF'nin ötesinde ne tür bir düzen, IMF'nin yerine nelerin konacağına ilişkin daha bütünsel bir çerçeveye olmadığı sürece yanlış. Tam tersine, eğer başka her şey olduğu gibi kalacaksa, IMF'nin kaldırılması Türkiye'ye zarar verir, aynı zamanda bütün azgelişmiş ve orta gelişkinlikte kapitalist ülkelere zarar verir, borçlu ülkelere zarar verir. Çünkü eninde sonunda IMF

borçlu ülkelerin karşısına alacaklıların bütünü adına çıkan, belli pazarlıklar yapan, bir şeyleri bağlayan bir örgüt. Şu anda, diğer her şey olduğu yerde kalmak üzere kaldırım IMF'yi, tek tek bütün alacaklılar Türkiye'nin karşısına gelecek ve ayrı ayrı pazarlık yapacaklardır, her birine ayrı ayrı tavizler vermek gerekecektir.

İkinci bir örnek, uluslararası düzeydeki sermaye hareketleri. Bunlar giriyorlar, çıkıyorlar ülkelere ülkelerden ülkeye ve çıktıkları ülkeyi batırıyorlar, girdikleri ülkeye de geçici bir canlanma yaratıyorlar; ama sonrası yine felaket oluyor, bir de bağımlı hale geliniyor. Peki ne yapalım? Örneğin, bu sermaye hareketlerini sınırlandırmaya çalışalım, bu sermaye hareketlerini vergilendirelim; "Tobin vergisi" diye bir öneri de geldi gündeme...

Arkadaşlar, sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, diledikleri gibi girip çıkabilmeleri zaten borçlu durumdaki ülkelerin önündeki tek seçenek olarak kaldığında gündeme gelmiştir. Yarın koyun sermaye hareketlerine vergiyi, olacak tek bir şey vardır: Bugün ödediğiniz faizlerle sizin koyduğunuz vergiyi toplayın, ondan daha yüksek bir faiz ödersiniz. Uluslararası sermaye, "Ha, bize vergi koymuşlar, ne yapalım biz de öderiz" demeyecek elbette; "Siz vergi koydunuz, siz riskli bir ülkesiniz, hele hele böyle adımlar atabildiğinize göre daha da riskli bir ülke haline geldiniz" der ve sonuçta o verginin daha fazlasını elbette talep eder, çok daha yüksek oranlısını talep eder.

Dolayısıyla, tek tek belli sorunları önümüze alıp, ondan sonra bunlara şöyle parlak fikirlerle çözüm bulmak da çok fazla bir çıkış yolu sağlayamayacaktır; ama böylesi bir parçalı düşünme eğilimi de içinde bulunduğumuz dönemde bir hayli yaygın.

Son olarak, yine içinde bulunduğumuz dönemin yaygın eğilimleri, aynı anda olmak üzere, bir arada olmak üzere, yerelcilik ve küreselciliktir. Kimileri sadece yerelci, kimileri sadece küreselci olabilir; ama bunun makbulü, aynı anda hem yerelci hem küreselci olmak. Her şey bir yana, hangisinin daha iyi, hangisinin daha kötü olduğu bir yana, "ulusal" sözcüğünü ağızınıza almanız gerekiyor. Niye? Çünkü -çok indirgeyerek hızlı söyleyeceğim- yerel düzeyde elde edebileceğiniz çok fazla bir şey yok, uluslar arası ya da küresel ölçekte de; yani önünüze koyabileceğiniz hedef olsa olsa "IMF kalsın" türü hedefler olabilir; ama bir iktidar hedefiniz olamaz, işçi sınıfının iktidarı gibi bir hedefiniz zaten olamaz. Ulusal ölçeği bırakın, küresel ölçekte istediğiniz kadar dayanışmacılık yapmaya çalışın, istediğiniz kadar yerel kimlikleri, kültürleri korumaya ya da yerel kimi değerleri ayakta tutmaya dönük çalışma içinde bulunun, bunların hiçbir sakıncası yok bugünkü dünya düzeni açısından; ama ulusal ölçek dediğiniz zaman iktidar demeye başlayacaksınız demektir ve oradan uzak durmanızı isterler.

Buradan Türkiye'ye gelirsek, ben açıkçası bugünün Türkiye'sinde ve yine diğer bazı koşulları veri kabul ettiğimizde, şu anda uygulanmakta olan ekonomi programının bir ciddi alternatifinin bulunduğuna

inanmıyorum. Şu anda uygulanmakta olan ekonomi programı, bugün olması gereken programdır; Türkiye sonuçta benzeri durumdaki pek çok ülke gibi aynı koşullarla karşı karşıyadır; ücretleri düşürmek zorundadır, devleti tasfiye etmek zorundadır, özelleştirmek zorundadır ve başka şeyleri yapmak zorundadır. Bu programın orasını, burasını değiştirmeye kalkarsanız, bu parçası pek hoş olmadı, şunun yerine şöyle bir şey getirelim, demeye kalkarsanız ne olacağını aslında şu geçtiğimiz günlerdeki kriz gösterdi. Ortada henüz bu programın ciddi oranda değişikliğe uğrayabileceğine ilişkin veri falan da yoktu; ama Türkiye'nin dengelerinin ne denli hassas hale gelmiş olduğu gözükmüş oldu.

Ama sorun sadece bu da değil; Türkiye bugün o denli borçlu bir ülke ki, borçlarını ödeyebilmek için, aslında borçlarını değil borç faizlerini ödeyebilmek için zaten IMF'nin kapısında dilenmeye muhtaç, zaten emperyalistlerin kapısında el pençe divan durmaya muhtaç. "Biz bu borçları ödemiyoruz" demediğiniz sürece, "biz bu borçları ödeyeceğiz" dediğiniz sürece, sonuçta bu tür programlara, önünüze konan programlara boyun eğmek zorundasınız, bir alternatif yok. Örneğin Kasım ayında bir kriz yaşandı, Türkiye, IMF'nin, "Ben sana borç vermiyorum artık", yabancı sermaye kuruluşlarının, "Yok artık, böyle olmaz" dediği bir noktada direnebilecek bir ülke değil, direnmesinin olanakları elinden alınmış durumda şu anda, diğer bazı varsayımlar da korunduğu sürece.

Peki, bu program Türkiye'ye sanayileşme ya da teknoloji üretimi ya da istikrar gibi bazı şeyler mi getirecek; hayır. Yine burada ayrımına giremeyeceğiz elbette; ama bu program Türkiye'yi bu açılardan ilerletmeyecek, örneğin 80'lerde olduğundan daha fazla ilerletmeyecek. Türkiye'de 80'lerde de bir tür istikrar programı uygulandı; başarılı da oldu, ücretler geriletildi, sermaye sahipleri "sonunda biraz da biz gülüyoruz" dediler; ama bunların sonucu Türkiye'nin bir düzlüğe çıkması falan olmadı, Türkiye'nin yapısal sorunlarının daha da derinleşmesi oldu. Bugünkü program, Türkiye'yi olsa olsa uzun vadede daha da kötüye götürecektir; ama bu bir şeyi değiştirmiyor, bu programın bu düzen içinde, Türkiye'nin belli koşulları veri kabul ettiği bir düzen içinde bir alternatifinin bulunmadığı gerçeğini değiştirmiyor.

Akla gelebilecek bir şey var, hani Avrupa Birliği Türkiye açısından orta ya da uzun vadede bir şeyler sağlayabilir mi? Hızla bir iki şey söyleyip geçeceğim. Birincisi, Avrupa Birliği eskiden olduğu gibi aday ülkelere yüksek miktarlarda mali yardım yapan bir birlik değil artık; giderek azalıyor mali yardımları. İkincisi, Avrupa Birliği'nin de Türkiye'nin önüne koyduğu, IMF ve Dünya Bankası programlarıdır, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde bu programlara uyulması koşulu da yer alır. Üçüncüsü, Avrupa Birliği, daha genel olarak bakarsak, bir hiyerarşik yapılanmaya doğru gidiyor; yani Türkiye ileride Avrupa Birliği üyesi olsa bile resmen, Avrupa Birliği'nin içinde 3, belki 4 ayrı kademe olacak ve Türkiye onların en dışındaki halkada olacak ve bugünkü durumdan pek de farklı

olmayacak. Zaten Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle ilişkisinin ne tür biçimler alabileceği bence Gümrük Birliği ile somutlanmıştır, Gümrük Birliği Anlaşması tek taraflı, sadece Türkiye'ye birtakım yeni yükümlülükler getiren bir anlaşmadır. Sonuçta, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerine iktisadi cepheden bakarsak, bunun ötesini işaret eden herhangi bir ipucu bile görmek mümkün değil.

Bu alternatifsizlik vurgularının ardından, yapılması gereken ne? Yapılması gereken bir yanıyla basit ve sade; "iç ve dış borçları ödemeyeceğiz" denebilirse eğer, "Avrupa Birliği'yle, IMF'yle, Dünya Bankası'yla, Dünya Ticaret Örgütü'yle, emperyalist kuruluşlarla ve ülkelerle bugüne dek bağımlılık yaratmış olan, bundan sonra da yaratma potansiyeli olan her tür anlaşmayı feshediyoruz" dersiniz elbette işler değişir.

Bağlantıları elbette çok fazla kuramayacağım; ama dış ticareti devlet tekeline alırsanız, bankacılık sektörünü bir bütün olarak kamulaştırırsanız, stratejik kuruluşları kamulaştırır, özelleştirilmiş olanları geri alırsanız elbette bir şeylerin değişmesi mümkündür.

Son olarak, merkezi planlama; bunları yaparken aynı zamanda bu ülkenin kaynaklarını merkezi olarak planlayabilerseniz, elbette bir şeyleri değiştirmek mümkündür. Merkezi planlama -sırf değinip geçeceğim- gerçekçi midir, değil midir? Zaten planlıyorlar, zaten kaynakları olabildiğince merkezi planlıyorlar; örneğin Koç grubu, Sabancı grubu kendi ellerindeki kaynakları en titiz bir şekilde, en merkezi bir şekilde planlıyorlar; planlamadıkları bir şeyler varsa kendi aralarındaki rekabettir olsa olsa; yoksa Koç grubu kendi şirketlerine "aranızda şöyle bir kapışın, kim ayakta kalırsa ben onun başarıya ulaştığını görmüş olayım, üstelik böylece kaynakları optimum dağıtmış olurum" falan demiyor elbette. Yapılması gereken, sadece bir ileri adım atmak, yine bugünün teknolojik ve bilimsel gelişkinlik düzeyinde fazlasıyla kolay bir adımı atmak.

İkincisi, bütün bunlar elbette Türkiye'nin kaynak sorununu nasıl çözeceğini tartışmayı da gerektirecektir. Türkiye'nin kaynakları, yine burada ayrıntısıyla tartışamayız; ama belki ikinci bölümde gündemimize gelir; kendi başına da ayakta durmasına yetecek düzeydedir. Aslına bakılırsa son yıllarda emperyalistlerin Türkiye'nin kaynaklarını yağmalamaya dönük girişimlerinin bu denli şiddetli olması bile bence bir işaret sayılabilir.

Asıl sorulacak olan, bütün bunlar nasıl olacak? Güzel, böyle alt alta dizmek hoş da, bunlar nasıl gerçekleşecek? Birincisi ve öncelikle, bu düzenin değişmesi gerektiği iddiasıyla ortaya çıkılarak. Ben açıkçası ortada iki seçenek görüyorum, daha doğrusu üç seçenek görüyorum. Birincisi, "böyle gelmiş, böyle gider" demek ve oturmak. İkincisi, "yahu bir şeyler yapalım ama" deyip, gündemde olan sorunların orasını, burasını teker teker ele alıp kimi çözümler getirmeye çalışmak; ben bunun daha inandırıcı olacağını kesinlikle düşünmüyorum; çünkü bugünün Türkiye'sinde ve bugünün dünyasında artık kısmi/parçalı

çözüm önerilerinin bir karşılığının bulunmadığı herkes tarafından görülebilecek bir netlikte; zaten yıllardır kısmi ve parçalı çözüm önerilerinin kendisi başarısızlığa uğrayarak aynı zamanda bir inançsızlık da yaratıyor. Ben bugünün dünyasında ve bugünün Türkiye'sinde gerçek seçeneğin, aynı zamanda inandırıcı olan yolun doğrudan sosyalizmin kendisinde, bir başka düzen savunusunun kendisinde olduğuna inanıyorum. Yani bugün kimseyi ikna edemeyeceğiz, kimi parçalı çözümler, örneğin Tobin vergisi üzerine ya da IMF'nin yeni bir düzene kavuşturulmasına ilişkin kimsenin inanmayacağı, sizin kendinizin de inanmayacağı kimi tezleri savunacağınıza, açık açık "bu işin alternatifi budur" deyip, tüm bu başlıklara da buradan bakmanın hem kendimize dönük hem de dışarıya dönük çok daha ikna edici olabileceğini düşünüyorum.

Bu anlamda benim gördüğüm, benim değerlendirdiğim, bu ülkenin solcuları, aydınları, doktorları, buraya mühendisleri, avukatları, öğrencileri de dahil ediyorum, sosyalizmi hayal edecek mi, etmeyecek mi; bir başka düzeni hayal edecek mi, etmeyecek mi? Bence kritik soru biraz burada düşümleniyor. Hayal edilebilirliğin ötesindeki bir gerçekçiliği tartışmak bence kolay, işin zor tarafı o değil; sosyalizmin neden vazgeçilmez ve tek alternatif olduğunu mantıksal yolla açıklamak bence hiç zor değil; önemli olan bunu aynı zamanda hayal edebilmek. Bunun başarılmasının aynı zamanda emekçi kitlelere dönük en ciddi, en anlamlı, en önemli girdilerden birisi olacağını, olabileceğini düşünüyorum. Bu ülkenin aydın insanları, bu ülkenin okumuş insanların, emekçilerin önüne belli bir siyasal ve ideolojik kimlikle çıktıkları oranda, etkili olmamaları, ciddiye alınmamaları ihtimali pek fazla bulunmuyor.

Peki, ya emekçiler cephesinde bu işin karşılığı olur mu, olması ihtimali var mı? Bugün emekçilerde pek fazla hareket içinde gözüküyor. Tabii ki şu konuşmanın içinde her şeyi tartışmayacağım; ama ben Türkiye'nin emekçilerine bakıldığında bu ülkenin emekçilerinin diğer pek çok ülkenin emekçilerinden belki bir miktar daha fazla olmak üzere belli bir potansiyeli, belli bir dinamiği barındırdığını, sık sık kendisini göstererek açığa vurduğunu düşünüyorum. Türkiye, bir açıdan bakıldığında hep karışık bir ülkedir; yani 80 sonrasında o en zorlu dönemin ardından bile 89'da işçi eylemleri gündeme gelmiştir, 80'lerin ortalarından itibaren 90'larda Kürt emekçilerinin sesi, soluğu hissedilmiştir, kamu emekçileri hareketi çıkmıştır. Ortada bir sorun varsa, sorun Türkiye'de hareket geçen kitlelerin, tepkilerini gösteren kitlelerin önüne net, belirgin, anlamlı hedeflerin konup konamamasıyla ilgilidir. Bence asıl kapatacağımız, asıl dolduracağımız boşluk, solun ve solun ötesinde de bu ülkenin düşünen, aydın aday, aydın insanların asıl dolduracağı boşluk budur ve bu boşluğun doldurulmasını kendisinin ben oldukça sıçratıcı, ilerletici olacağını, bu memlekette, bu topraklarda olmak zorunda olduğuna inanıyorum.

Şu son kriz, şu son krizde gösterdikleri beceriksizlikler, yeteneksizlikler ve yönetememe durumunun kendisi de

bence bir işaret. Bu ülkede bir şeylerin değişebileceğine ilişkin bence bir başka işaret Nazım tartışmalarıdır ve örneğin o Nazım tartışmalarının hemen öncesinde toplanmış olan 500 bin imzadır.

Dediğim gibi, tek tek başlıkların ötesinde aynı zamanda bir ufuk sorunu, hayal sorunu, hayal gücü sorunu olduğuna inanıyorum.

Teşekkürler.

Onur Hamzaoğlu: Biz teşekkür ederiz Sayın Armağan. Değerli konuklar, ikinci bölümde öncelikle sizlerin sorularını topluca alacağız, ayrıca katkılarınız olabilir özet olmak koşuluyla, daha sonra değerli konuşmacılarımız birinci gruptaki sırasıyla sorularınızı yanıtlamaya çalışacaklar; söz sizde, buyurun.

Metahan Çiçek (Doktor): Boratav hocama bir sorum olacak:

"IMF yönetiyor Türkiye'yi" dediniz, ben de öyle düşünüyorum; IMF'ye mahkum muyuz acaba, başka bir çıkar yol yok mu?

Alparslan Aydın (Metalürji Mühendisi): Burada İzzetin Bey'e ben bir soru, hatta iki soru yöneltmek istiyorum. Küreselleşme, kapitalizmin bir krizidir, doğru; bu krizi tanımlarken acaba 80'lerle 85'ler, yani 80'lerin ortalarında çöken dünya sosyalist sisteminin bu krizin oluşumuna ya da küreselleşmeye olan katkıları, etkileri nelerdir bunu söyleyebilirler mi?

İkinci sorum, artık kapitalizm sonuna gelmiştir küreselleşmeyle, eğer dünya dışına kendi krizini ihraç edebilecek yeni bölgeler, yeni alanlar bulamazsa; bunu söyleyebilir miyiz? Acaba küreselleşme bütün dünyada sistem içi partileri tek bir parti mi yapmıştır, buna İtalya ve Fransa'daki sol parti diyebileceğimiz komünist partiler de dahil?

Sayın Armağan'a bir sorum olacak. Kapitalizmin dışındaki çözüm, yani antikapitalist çözüm ulusal bir boyutta mümkün müdür, yoksa küreselleşmeyle birlikte tüm krizini uluslararası boyuta, dünya boyutuna indirgemiş kapitalizme karşı verilecek mücadele ulusal mücadelenin uluslararası bir örgütlenmeyle, bir yapılanmayla sürdürülmesiyle mi mümkündür?

Salondan (İktisatçı): Ben ilk olarak Dünya Armağan Bey'e bir soru yöneltmek istiyorum. İşçi ve emekçilerin IMF karşıtı mücadeledeki rollerini biraz küçümseyip, küçümsemediğini soruyorum ya da bu konuda daha farklı bir açılım sunacak mı? Yani işçi ve emekçilerin buradaki rolü ne olacak, sadece kendi önlerine sunulan net hedefler peşinden gitmek mi olacak?

İkincisi İzzettin Önder'e, konuşmasının başında bahsettiği Fransa'daki iktisat öğrencilerinin bir araya gelmesiyle ilgili neler öneriyorsunuz; yani bu hareketlerle birleşmek ya da ki burada da ona benzer şeyler yaratabilmek için?

Tolga Binbay (Tıp Fakültesi Öğrencisi): Dünya kapitalizmi tekrar bir sosyal devlet yaşayabilir mi? Sağlıkta gelişimiyle, sanayideki gelişimiyle tekrar bir sosyal devlet yaşayabilir mi; bu mümkün müdür?

Aysun Erbahçeci (Tıp Fakültesi Öğrencisi): IMF ekonomik programının dayatıldığı, fakat bu programı reddeden, uygulamayan bir Malezya örneği olduğunu ben duydum, Malezya bu programa alternatif olarak ne yaptı?

IMF programının uygulandığı ülkelerde üretimin azaltılmaya çalışıldığını ve reel olmayan sektörlere yatırım yapıldığı ilgimi çekiyor ve ben bu noktada IMF'nin neden böyle bir şeyi dayattığını, ülkelerde neden reel olmayan sektörlere yatırım yapıldığını merak ediyorum; bu konunun biraz açılmasını rica ediyorum.

Ümit Sarıgöl (ODTÜ Öğrencisi): Ben Korkut hocama bir soru sormak istiyorum. Ulus-devleti şu aşamada nereye koymak gerekiyor ya da yapılan çözümlerle ulus-devleti nasıl anlamlandırmak gerekiyor?

Özgür (Öğrenci): İzzettin hoca, krizin merkezde başladığını ve çevreye yayıldığını söyledi ve sonuçlarını da aynı şekilde. Korkut hoca, ülkeyi IMF'nin ve Washington'un yönettiğinin altını çizdi. Dünya hoca ise, borçlardan bahsetti, borçların reddedilmesi gerektiğini söyledi.

Benim sorum üç hocaya birden. Kriz, sadece merkezin krizi midir? Çevrenin ve bizim ülkemizde krizin kendi iç dinamikleri yok mudur? Sizin koyduğunuz çerçeve içerisinde sınıf mücadelesini nereye koyacağız; yani çözüm ya da sorun sadece ulusal kurtuluş mücadelesi midir? Çözüm sadece antiemperyalist mücadele midir?

Onur Hamzaoğlu: Eğer varsa bir soru daha almak istiyorum, sonra konuşmacılara geçeceğiz.

Ümit Erkol (Doktor):

Belki konunun doğal akışı içerisinde böyle seyretmesi çok olağandı; ama sormak istiyorum, burjuva siyasi cemahta da olsa, siyasal alanın ya da siyasetçilerin, siyasal partilerin rolü gerçekten giderek önemini yitiriyor mu; yani burjuva siyaset yelpazesindeki farklılıklar da artık ekonomik anlamını yitiriyor mu; kendilerine biçilen rolleri oynamanın dışında bir misyonları kalmadı mı?

Kuşkusuz siyasal gücü ekonomiye sahip olanlar yönlendiriyor; ama politik tarzların, yöntemin, iletişimin bu süreçte rolü nedir, bir rolü kalmıyor mu?

Güncel sorunlara kısmi çözümler getirme mücadelesi dışında ya da güncel sorunlarının çözümü için uğraşan ya da beklentileri olan kitlelere ulaşmanın başka bir yeri var mı acaba; yani güncel sorunların çözümü mücadelesinin dışında kalan birileri perspektif sunabilir mi hayata diye sormak istiyorum.

Yine bugün ülkedeki muhalif hareketin içinde bulunduğu duruma bir eleştiri getirirken, harekete geçen emekçi kitlelerin önüne net bir hedef konulmaması, bir sosyalizm ya da başka birtakım sistemin sınırlarını aşan hedefler konulmaması bir eleştiri konusu olarak getirildi. Kamu çalışanları sendikal hareketi için böyle bir tespit yapabilir miyiz?

Bir de Türkiye açısından bu sivil toplum tartışmasının özellikle Avrupa Birliği sürecinden alınıp getirildiğini düşünüyorum. Mesela ben şahsen Türkiye Devletinin hiç de öyle Avrupa Birliğindeki sivil toplumcu yaklaşım gibi alan devretmek filan gibi niyeti olmadığı kanaatindeyim; 5 yıldır uğraşıyoruz, eğitim alanında bir yetki alamıyoruz devletten, Sağlık Bakanlığı tırnağını koparttırmak istemiyor. Yani Avrupa Birliğinin bakışı ve ikame etmek istediği anlayışla Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sanki siyasi çizgisi örtüşüyor gibi geliyor. Bu konuda ne söylersiniz?

Yine benzer bir örtüşmemeyi İzzettin Önder hoca dile getirmişti. Mesela etnik sorunlar filan dedi. Mesela Türkiye Cumhuriyeti Devleti o konuda da çok farklı bir siyasal çizgi izliyor; yani siyaset zaman zaman o belirlenen kalıpları zorlayan bir yolda gidiyor ve ben çok katılıyorum, dilimize hakikaten hakim oldu. Bundan 10 sene, 20 sene önce birisi herhalde, sol cenahtan birisi ulusal sorun yerine etnik sorun diye başlasa masanın yarısı ayağa kalkabilirdi; ama öyle bir hal aldı ki etnik sorun diyenlerin bile bilmem kaçınıcı maddeden yargılandığı bir ülkeye dönüşünce, ülkedeki baskılar acaba dilimizi etkileyen bir faktör mü diye sormak istiyorum.

Onur Hamzaoğlu: Soru sahiplerine teşekkür ediyorum. Bu bölümde, değerli konuşmacılar hem kendilerine yöneltilen soruları yanıtlıyorlar hem de tanımadığımız eksiklikleri gidermeye çalışacaklar; buyurun Sayın Önder.

İzzettin Önder: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Hakikaten çok zor meseleler üzerinde konuştuk, en azından bana göre zor ve ben teşekkür ediyorum bütün katkı yapan, soru soran arkadaşlara; çünkü kafamda yeni şeylerin uyanmasına yol açtı.

Ben müsaadenizle, bana gelmeyen sorularda söz hakkımı kullanmayacağım; fakat onlardan da esinlenerek birtakım genel şeyleri önce söyleyeceğim, ondan sonra da kalem kalem gücüm yettiği kadar cevap veyahut da ilaveler yapmaya çalışacağım.

Zor bir tarihsel dönemde yaşıyoruz; yani artık tanımlamalarımızı Ortodoks tanımlamaların yapıldığı dönemlerdeki; yani Marksizm'in kullanıldığı dönemlerdeki gibi emek-sermaye diye net ayırma tabii tutmak; üretime kim hakim, ekonomiye kim hakim tanımına veyahut da bu kritere göre hareket etmemiz epey zorlaşmış durumda gibi geliyor bana.

Sadece fikir kırıntıları atarak, hiç olmazsa bu akşam biraz daha düşünelim diye ben İstanbul'a giderken, sizler de evlerinize giderken; nedir emek mesela günümüzde,

sermaye nedir günümüzde, emek üretime hakim mi hala günümüzde; yani bir zamanlar üretimden gelen gücümüz diyen emeğin bugün o gücü var mı acaba? O zaman sermayenin karşısında kimler var, sermaye nedir? ayrı, bir de sermayenin karşısında kimler var? meselemiz var. Durmadan etnisite, evet, değerli arkadaşım son derece haklılar, Kürt sorunu doğrudan doğruya diyelim.

Ben kendi çapımda sol bir insan olduğumu düşünerek diyorum, kesinlikle bunun dile getirilmesi kanaatinde değilim, bu bir ülkede yaşayan belirli etnik kimliklerin Kürt, Laz, herhangi bir şey olabilir, başka bir hakim doku tarafından haklarının verilmesini dahi gerektirmez; çünkü haklar alınamaz önce. Bir kere bu saptamayı yaptıktan sonra; ama alt kimliği ekonominin üzerin çıkartmak bizi sermayenin karşısında böler; bu konuda son derece bilinçli olmamız gerekiyor, bizim amacımız birleşerek sermayeye karşı mücadeledir. Tabii diğer kimlikler dinsel olarak, irksal olarak makbuldür, muteberdir ve korunması gerekir. Örneğin, hemen şunu söyleyeyim, mesela Kürtçe radyo veyahut yayın meselesine baktığımızda -hatta bunu bir zaman Öğretim Elemanları Sendikası Genel Başkanlığını yapıyordum, belki oradan kalma bir şeyle basından bazı arkadaşların sorduğunda aynen oradaki fikrimi size ifade edeyim müsaadenizle- kesinlikle devletin bu işe hakikaten katkı yapması gerekiyor; ama bunu iki amaçla amacı dışlayarak yapması gerekiyor. Bir, zaten biz yapmasak dışarıdan yayın yapılıyor, bizim aleyhimize bunlar fikir oluşturuyorlar, biz bunu engelleyelim demek yanlıştır, bir devlete yakışmaz bu, biz de yayın yapalım, fırsatı verelim, hatta bizim istediğimiz gibi yönetelim, biraz denetleyelim; yanlıştır, böyle bir şekilde devlet harekete geçmez; ama buradan devlet nedir kavramına geliyoruz, kimin yönetimindedir? Sayın Hocamız Boratav'ın dediği gibi "Türkiye'yi kim yönetiyor?" ötesinde, devlete baktığımızda, bunların cevabını devlet veremez, yapmaz da gibi geliyor bana.

O zaman mücadelemiz nerelere yöneliyor, etnik kimliğimizi veyahut Kürt kimliği, şu kimliği, bu kimliği, Türk kimliği o da bir kimliktir tabiiyle; sermayeye karşı biz insanız ve ben inanıyorum ki bundan 50 sene sonra sosyal antropologlar ortaya çıkıp retrospektif olarak bugüne baktığında müthiş bir bulguyla karşılaşacaklar, belki de havaya sıçrayacaklar "Arşimet'in 'buldum' demesi" gibi; nedir havaya sıçratanak olan şey? "Yahu bu kapitalistler ne kadar cin insanlarmış" diyecekler, bütün gelişmiş yörelerde, NAFTA, Avrupa Birliği, Asya ve Asya Pasifik, Japonya merkezi bunlar birleşmişler, hiçbir ayrılık gözetmemişler; ama bütün riskli bölgeleri, enerji bölgelerini, periferik bölgelerini siz şusunuz, busunuz arkalarını okşamışlar, onları bölmüşler diyecekler, biz de bu numarayı yutmuş olacağız, böyle bir şeye ben kesinlikle hak vermiyorum.

Bir de başka bir şey söylemek istiyorum. Bir arkadaşım, sanıyorum Alparslan beyefendi idi, bu paylaşım savaşlarından bahsetti; sanıyorum kavramlarımızı artık değiştirmemiz lazım; yani onu bir sürü yerde söyledim, belki duymuş arkadaşlarımız vardır, müsaadelerinizle

sığınarak bir iki dakika olarak tekrar edeyim burada. Artık eski kavramlarla, eski vatan kavramı, ulus kavramı, paylaşım savaşı kavramı, ajanlık kavramlarını değiştirmemiz lazım.

Vatan kavramı kutsaldır, niye kutsaldır, hangi dönemde çıkmıştır, toplayıcılık dönemde yoktu böyle bir şey; çünkü adam elmayı hart hart yiyordu, atıyordu elmayı gidiyordu, onun vatani filan yoktu ki; hangi dönemde çıktı bu? Bakıyoruz, yerleşik döneme girmeye başladığımız için ve vatan onu beslediği sürece kutsal olmaya başlıyor. Orta Asya'da kuraklık olunca bütün o kurt misali insanlar bile bu tarafa kaçmış gelmişler; anlatabiliyor muyum? Artık kurt mu, keçi mi bilmiyorum ama; kutsallığını yitirdi, çünkü kutsal olan şey toprak değildir, onun besleme kapasitesidir, orada barındırma kapasitesidir.

Peki, bu kararı kim veriyor? İnsan veriyor, insanın karnı besleniyor. Çok hızlı aşalım süreçleri, tabii insanlar toprak için savaşmışlardı, birinci paylaşım savaşı, ikinci paylaşım savaşı, dinleri kullanmışlar bunun için; ama bunların hepsini aşalım günümüze gelelim, bugün kararı insan vermiyor artık, bu çok önemli. Onun için demokrasiler falan bence değişmiştir; kimin demokrasisi? Onun için söyledim ben, bugünkü kararı artık diyelim ki "sermaye" veriyor, sadece makine diye düşünmeyin bunu. Peki sermaye neyin üzerinde besleniyor diye baktığımızda, teknolojinin üzerinde besleniyor sermaye.

"Ulus-devlet" dediğimiz şey, hani biz ilkokullarda fasulye yetiştirdik ya pamuğun içinde, sonra o filizlenince toprağa taşındı; işte ulus-devlet o pamuktur Allah'ın belası(ulus-devlet), zaten bu hale getirdi o sermayeyi; sınırları koruyarak, içinde emeği koruyarak, bir hukuk düzeni oluşturarak, yolları vesaireyi yaparak yaptı bütün bunları. Sonra fasulye çimlendikten sonra "ben artık saksıya gidiyorum, toprağa gidiyorum" dedi, aşmaya başladı, ondan sonra öteki sermaye çatışmaya başladı, bunu ulus-devlet yaptı. Ulus-devlet onun için makbul bir şey değil; küreselleşmenin karşısında ulus-devlete geçmek makbul bir şey değil, çünkü o da özünde kapitalisttir, özünde onu beslemiştir zaten.

Böyle baktığımızda, o zaman teknoloji nedir diye baktığımızda; kararı artık teknoloji veriyor; savaş kararını da teknoloji veriyor, o da vatan için savaşıyor. Onun için kutsal olan nedir artık? Sermaye için kutsal olan teknolojidir, benim için kutsal olan vatan toprakta, onun için teknolojidir artık kutsal olan, savaşı teknoloji için veriyor. Savaş alanı nedir? Savaş alanı artık borsalardır. Güneydoğu Asya'nın çökertilmesi, ben düşünüyorum ki üçüncü paylaşım savaşının bir muharebe alanıydı ve orada ABD, Japonya'ya karşı kazandı bu savaşı, onun için de Japonya şu anda kafasını filan çıkartamıyor yorganından çok fazla, Güney Amerika'ya filan gitmeye çalışıyor, biraz bunları yapıyor.

Buradan bir şeye daha geleyim müsaade ederseniz. Siyasi partiler. Sayın Boratav hocamın söylediği gibi son derece doğru; ama ben onları müsaadenizle şöyle yorumluyorum, bu bir ajanlık meselesi; artık ajanlık nedir? Bu merkez kapitalizmin, belirli ülke falan düşünmüyorum;

yani orada Gunther Frankvari, merkezci ülke bazından bence dokulara artık merkez doku demek istiyorum. Onun için, merkez dokudan çevre dokuya geçebilmesi için öncülery, onlardan bir tanesi siyasiler, dolayısıyla bir ülkenin siyasileri başka bir ülkenin veya merkezin çıkarını, kendi ülke halkının çıkarı doğrultusunda söylüyorsa o ajandır. Ve Türkiye 1950'den itibaren bütün bu ajanları yaşamıştır. Artık Türkiye'nin atom bombası var mı, yok mu; ben onu bilmiyorum, onlar biliyorlar zaten, onlar veriyorlar çünkü bunları, ne tür uçağım var; artık bu değildir; ama kalkıp da bir siyasi "bu buna iyidir" dediğinde bu oluyor.

Başka bir şey söyleyeyim; biz yapıyoruz onu. Allah bizim günahlarımızı affetsin isterseniz, yabancı dokularda üretilen bilgileri, ki buradan biraz sonra öteki soruya da geleceğim, bilgileri, ki onların sorunları üzerine çıkmıştır, onların çözüm önerileriyle gelişmiştir o bilgiler; o bilgileri diyelim ki moniterist politika, belki tıpta falan da var bilemiyorum benim alanım değil, bizim bilgimizmiş gibi sizlere aktarıyoruz, böyle bir ışınlama diyelim yapıyoruz; bu ne demektir? Bizi kendi toplumumuza yabancılaştırıyor. Bir toplumu feshetmenin en önemli tarafı onu paralize etmektir, sosyolojik olarak yabancılaştırmaktır, yabancılaştığımızda sorunumuzu algılamayız. Bizim sorunumuz ekonomi mi, nedir? Bunu algılayamayız ve algılayamıyoruz da nitekim.

Bir de, en son sanırım bana gelmedi; ama aydının rolüne ben çok fazla önem vermiyorum. Çünkü mühim olan burada da çok önemlidir "aydını kim besliyor" meselesi. Bütün hocalarımızın hali ortadadır, diğer aydınlarımızın rolü ortadadır. Eskiden sol olduğu halde bugün kayanların rolü ortadadır ve ben bu açıdan hatta kamu emekçileri açısından öncülük yapan eski solculara güvenmiyorum doğrusu, Türkiye'nin en büyük sıkıntısı buradadır zaten. Bugün, çünkü onlar burjuvalaşmıştır yavaş yavaş, bu çok ciddi görünen bir tehlikedir Türkiye için doğrusu; bu çok önemli gibi geliyor bana.

Çok kısa geçeceğim bana direkt gelen sorulara. Ben Alparslan beyefendinin sorusuna, son krizin dünya sosyalizmi; hayır efendim, yani bu kapitalizmin iç dinamiklerinin olaydır, zaten dediğim gibi 1960'lardan itibaren o midenin kansermiş, ülsermiş doktorumuzun anlamadığı -sözüm meclisten dışarı tabiatıyla- kapitalizmin iç dinamikleriydi bu. Ama o hızlandırılmış olabilir, vardır böyle bir etki, bunun etüdünün yapılması lazım, ben de katılıyorum böyle bir şeye; ama kesinlikle ona bağlı özelleştirme, işte efendim Rusya gitti, reel komünizm öldü, yok böyle bir olay, özelleştirme çok önceden vardı zaten. Bakınız, 1868 Japonya'da Mayji restorasyonuna yol açan, ki Japonya'nın bir anlamda büyük dönüşümünün başladığı yerdir; ne ile olmuştur bu? Bundan biraz daha geriye geldiğimizde çok enteresan, onların tarihinde meşhur bir "kara gemiler" hikayesi vardır; bir gün kalkıyorlar ki, o çekik gözlü Japonlar, saçlarını garip bağlayanlar, Tokyo Limanında siyah gemilerin adı "kara gemiler'dir iktisat tarihinde hikayesi. Kim bu gemiler? Amerikan gemileriymiş bunlar; ne istiyor bunlar? Comodor Pery;

yani komutan bir mektup gönderiyor, tipik Amerikalıların o tehditkar ifadeler dolu; ama kibarca "sizi ziyarete geldik, bize limanlarınızı açmanızı istiyoruz" diyor, ama arada aynen şu cümle var "gemimiz çağın en güçlü vurucu silahlarıyla donatılmıştır" sizi vuracağız demiyor, "donatılmıştır" diyor; peki ne istiyor? Tokyo'yu; yani Japonya'ya, ki 200 sene Japonya tam bir kapalılık dönemi yaşamıştır, açacaksınız Japonya'ya; işte ticari emperyalizm. Dolayısıyla; yani bunlar bütün zaman boyunca yaşanmıştır tabii; ama reel sosyalizmin çöküşü kapitalizme önemli bir şey sağlamıştır, doğru, artık vın diye yürüme alanı da sağlamıştır.

Kapitalizmin kaotik krizi mi?, artık kapitalizmin sonu gelmiş midir?, bunu ben bilmiyorum, böyle bir şeye cevap veremem gerçekten. Kapitalizm, çok önemli gerçekten şu anda ikinci aşaması bence, birinci aşaması büyük keşifler falan, yeni limanların bulunması, yeni dünyanın bulunmasına bakın, nasıl kapitalist dille konuşuyoruz. "Amerika'nın keşfi" diyoruz; keşif ne demektir? Bilinmeyen bir şeyin ortaya çıkartılması, oysa Amerika'da adam vardı, o adamlar biliyorlardı; ama Avrupalı onu adam yerine koymuyor ki, Avrupalıya göre keşif o tabii. Onun için biz de hala Amerika'nın keşfi diyoruz. 1400 bilmem kaçta Amerika'nın keşfi, onlar adam değil, onlar sinek falan öyle bir şey işte. Biz tabii o lisanla konuşuyoruz. Ama küreselleşme müthiş bir şey, gerçekten müthiş bir alan kaydetme olayı; ama hakikaten bilmiyorum; yani şaka bir tarafa bilmiyorum bundan sonra ne yapar. Yalnız kapitalizm katıyen lineer yürümüyor, müthiş bir birikimi var, müthiş gücü var, hatta Cem Somel hocamın kulakları çınlasın bir toplantıda demişti "dünyanın en iyi beyinleri." Bu Stanley Fischer dedikleri adam, kalbi nerede bilmiyorum; ama dünyanı en iyi beyinlerinden, bu açık bir şey. O Don Bush'lar falan bunlar aynı ekolün insanları, Freidman'lar falan bunlar müthiş iyi beyinler hakikaten, müthiş sivri zekalı insanlar, en iyi aletleri var, en iyi ordu, bütün ordu elinde; yani dünyanın mevcut silahları elinde bunların, bütün üniversiteler onların elinde.

Bakın, Marks'ın bütün dediği aşağı yukarı ortaya çıkıyor kaba hatlarla, kapitalizm dünya sistemi oldu, kar hadleri sıkıştı, emekçiye şu oluyor, hepsi çıkıyor; ama hala biz fakültelerde neoklasik iktisat okutuyoruz; çünkü sermaye yönetiyor onu, kafaları öyle ışınlamaya çalışıyor. Dolayısıyla hakikaten bilmiyorum, bugün böyle, yarın böyle olacak demiyorum, zaten bu iktisatta fredüksiyon; yani öngörü Malthus'tan beri yapılmıştır. Gıda maddeleri şöyle artacakmış, nüfus böyle artacakmış, dünya şöyle olacakmış, bunu Keynes'te yapmıştır. Marks'ta bunun çok mühimini yapmıştır birkaç alanda; ama ben hakikaten bilmiyorum kapitalizm nereye gider; ama sonunu-duymasın kapitalistler- ben iyi görmüyorum doğrusu; ama nasıl gelişir onu da bilmiyorum hakikaten, ona öyle cevap vereyim.

Tüm dünyadaki partileri kendinize doğru tek bir parti yapmak; bu çok güzel bir saptama, teşekkür ederim; yani ben bu ifadeyi düşünmemiştim, hakikaten güzel bir saptama. Bunun en tipiği; yani ayrı ayrı partileri hem ben

bilmiyorum şu anda doğrusu bakmak lazım, zaman yok; ama mesela üçüncü yol, politikasına bakın. Üçüncü yol, sosyal demokrasiyle kapitalizmin arasında sosyal demokrasi bile değil. Düşünün; yani bu İngiltere Başbakanı geldiğinde üçüncü yol söylemiyle, işçi sendikalarını itti de bir tarafa; çünkü mantığı şuydu: Kapitalist mantık, kapitalizm bütün krizini bir yandan da emeği baskılamasını, bundan dolayı verimliliği hızla artırmaya çalıştı, hem diğer tarafa dikkat ederken bir yandan devletteki mülkiyet biçimini tartıştı; yani özelleştirme buradan kaynaklanıyor, devletin küçülmesi buradan kaynaklanıyordu. Aynı şeyi o da yaptı, o da şunu düşünüyordu: Eğer biz verimliliği artırırsak, emeği serbestleştiremeyiz diğer mekanizmalarla biraz daha sosyal devleti besleyebiliriz; ama öbür yoldan gitmedi, bu yoldan gitmeye çalıştı, yani kapitalist temelden yürümeye çalıştı, üçüncü yolda bile. Bu böyle gerçekten.

İktisat öğrencileri ve bu post otistik vesaire; bir kere çok açık şunu söylüyorum, burada benim kendi gücüm yok buna, gayet açık söylüyorum, üniversitelerimizin kesinlikle metalaştırılmasına, ticarileştirilmesine karşı çıkmak mecburiyetindeyiz. Neden üniversiteler özelleştiriliyor yahut da ticarileştiriliyor? Buna bakmamız lazım, bunun bütçeyle falan hiçbir alakası yok değerli arkadaşlarım. Ben maliye okutuyorum, burada çok basit bir örnek vereyim size; 2001 yılı bütçemizin şu an itibarıyla yüzde 46'sı, ki o artacak, zaten bu faizlerle de artmış olması lazım; ama başlangıç itibarıyla yüzde 46'sı sadece faiz ödemelerine giderken, sadece faiz ödemesi, anapara yok burada. 50 küsur üniversitemize bütçenin sadece yüzde 1,8'i ayrılmış vaziyettedir; yani bunun bütçeyle bir alakası yok.

İkincisi, kapitalist sistemlerde mülk devletin değildir, mesela İslam devletinde olduğu veya komünist devletlerde olduğu gibi, onun için kapitalist devletler özerk değildir dedim. Süzgeçtir, bir yandan verirler, bir yandan harcama yaparlar. Kapitalist devletler için kamu açığı yahut da bütçe açığı da ilgili bir kavram değildir. "Neden bütçe açık veriyor?" dediğimizde, vergi toplamıyor. Toplamıyor da demiyorum, vergi toplamıyor; bu çok önemlidir, yahut gücü de yok hatta toplamaya. Toplamak çok da kolay değildir. Devlet'tir gücü vardır toplasın deriz, bu mümkün değildir. Bugünkü sermaye bir kere bekler, üretim hakimiyeti ondadır, "ben bilmem Kazakistan'a gidiyorum" der, o zaman devlet geriler, neyse o devlet, kimse o devlet. Zaten devlet, onun devleti ayrı; ama hani biraz emeği temsil etse, halkını biraz düşünse de, geriler o devlet, halkına da gerilemesinin gerekçesini falan çok iyi anlatabilir devlet, elinde bütün medyasıyla, vesairesiyle.

Üniversitelerin metalaşması, biraz bundan bahsedeyim isterseniz. Bir, hocayı denetlemektir, hoca ciddi olarak denetlenir. İki, daha da önemlisi belki, hatta benzer derecede önemli talebeyi denetlemektir. Toplumun üst kesimlerinden gelmesi lazım talebinin, ki o hocayla debriyaj hareketi olsun; yani motorla tekerleğin aynı hızla dönmesi gibi. Yoksa sadece hocayı denetlediğinizde o talebeye polis gereksinmesi ortaya çıkar talebeyi

denetlemek için. Onun suhuletle yürütülebilmesi için; yani sükûnetle denetlenebilmesi için talebenin denetlenmesi lazım. O zaman eğitimi paralı yapmanız lazım ki o gruplardan gelsin; yani piyasaya açmanız lazım. Piyasa da öyle bir mekanizmadır ki, insanlar piyasanın kendisine vermediği mallar için kendisini suçlamaz, devleti suçlamaz, "bu mal pahalı, ben alamıyorum" der, kendisini suçlar. Devleti suçlamaz, sistemi suçlamaz, kendisini suçlamaz, "ben alamam bu malı, bu mal pahalı benim için" demeye başlar.

Bunun örneğini vereyim ben size, çok önemlidir: Bu Şemsi Denizer arabayı aldığı anda işçiyi aynı şekilde sömürdü, ona kızdı işçiler; ama aynı işçinin patronu araba aldığı anda "maşallah bizim patronun arabası çok güzel" der, gider temizler o arabayı, onu öyle algılamaz çünkü, sistem onun bilincini köreltmıştır. Aynı şey piyasa mekanizmasında cereyan eder. Onun için üniversitenin metalaştırılmaması (metalaştırma demek sadece görünürde değil), hocaların part-time olmaması lazım, rektörlerin böyle yetkili olmaması lazım, üniversite araştırmalarının proje bazında yapılmaması lazım, araştırma şirketlerinin, tam da tıptan bir örnek veyahut da eczacılıktan, bir (x) firması dese ki "ben müthiş araştırma yapıyorum, benim kaynağa ihtiyacım var" dese, "adam araştırma yapıyor, hakikaten ne güzel" deriz. Ama ona şu alternatifini sunsak nasıl olur diye düşünün "siz araştırma yapmayın, siz sadece üretici firmalar olun, hepimiz bana ilave bir fon verin, bunu üniversitelerle veyahut da devletle organize edelim. Diyelim ki biz bir antibiyotik formülü üretelim ve size verelim, hanginiz verimli üretiyorsanız -bakınız yine kapitalizmce konuşuyor- siz üretin onu" dese buna kimse razı olmaz; çünkü teknoloji savaşı yapıyorlar. Onun için bizzat araştırmayı kapatacak, hatta o antibiyotiği ürettikten sonra o antibiyotiğin sonradan zararı çıkarsa yayınlatmayacaktır onu. Başka antibiyotik üretmemek için ilave kaynak ayıracaktır, onun maliyetinin bir kısmını da topluma yayar. Onun için bu tabii çok zor bir olay, yani benim şu anda önerim bir kere bu mekanizmaları kurmamız lazım.

Evet, kriz sadece merkezin krizi mi, kriz merkezden mi başladı, kriz bizim de krizimiz değil mi? Diye bir soru geldi. Ulusal kurtuluş mücadelesi falan. Bir kere bana ilk konuşmamda verilen rol itibarıyla dünya krizini anlatmam benden talep edilmişti, onun için öyle bir şey giriş yaptım; ama Türkiye'nin de kendince krizi var.

Bakin, değerli arkadaşlarım, Türkiye'yi çok fazla soyutlamayalım, sadece böyle löp löp bir şeyler koyalım, yine bu gece isterseniz hep beraber düşünelim; devletçiliği falan atlayalım isterseniz, 1950 yılını seçelim, alalım. 1950 yılı henüz Türkiye'nin Osmanlı borçlarını bitirmediği yıl, çünkü 1953'te falan bitmiştir, dışarıya sadece incir, üzüm, fındık, tütün öyle birkaç tane tarım ürünü satıyor, hiçbir sanayi ürünü satmıyor. Ama 1950 yılında Türkiye'ye bir şey empoze ettiler; ne empoze ettiler? "Dış ticaretinizi açacaksınız" dediler. Bir toprak ağasını getirdiler başa, 1948'te ilk parayı, Marshall yardımını öyle almıştır Türkiye. Cebimize para koydular, "ekonominizi

açacaksınız" dediler bir anlamda. Açtık biz, deli gibi dışarıdan mal da aldık gerçekten; ne oldu biliyor musunuz? 1958 Ağustos'unda moratoryum ilan ettik, tıplı arkadaşlarım, moratoryum devletin iflasi demektir, "nefesim bitti, durun, bunu bir takvime bağlayalım" "peki" dediler. Sonuç budur tabii, tipik ticari emperyalizm; peki neden böyle oldu? 1945 ikinci paylaşım savaşı bitmiş, Avrupa kalkındırılıyor. Marshall yardımlarıyla vesaireyle kalkındırılıyor Avrupa. Fordist üretim sistemleri; yani yürüyen kayış sistemleri. Hızlı mal satmak lazım, Türkiye yanındayken bunu Afrika'ya götürüp satamazsınız, onu işçi olarak alırsınız; ama satamazsınız malı oraya, Türkiye biraz daha müsait bu açıdan. Komşunuzun kapısını vurursunuz, biraz da okşarsınız onu, bunu yaparsınız; Türkiye'ye tam da bunu yaptılar.

İkinci hususu söyleyeceğim, ondan sonra kapatacağım müsaadenizle. 1960'lara geldik, biz dedik ki "biz almayacağız artık sizin mallarınızı." Onlar da, bizde iktidarı değiştirmeye muktedir olan insanlar kalktı dediler ki "hakikaten almayın, siz artık akıllandınız, hatta size biraz da para verelim, bizden alacağınız malları siz üretin" dediler. Biz bu yolda geldik, 1962-1974 Dünya Bankası verilerine göre Türkiye'nin en hızlı kalkındığı dönemlerdir; ama biz orada neyi atladık? İkinci sınıf bir kalkınma yaptığımızı atladık, biz mutlak olarak o ölçümleri yaptık, kendi içimizde kalkındığımızı gördük. Dünya ile mukayese ettiğimizde Türkiye ikinci sınıf bir sanayileşmeye gidiyordu. Algıladık mı, algılamadık mı, onu bir tarafa bırakalım isterseniz. 1970'lerin sonuna geldiğimizde, bunu artık hepimiz hatırlayacaksınız, doğum tarihleriniz buna müsait gibi geliyor bana, 1 sente muhtaç üçüncü döviz krizine girdi Türkiye. Peki, hani biz bu malları kendimiz üretecektik, niye bunları üretmedik? Hayır, ürettik bir miktar. Neden döviz krizine girdik? Çünkü bize bunların yarısını ürünleri giriyordu, yahut girdileri giriyordu. Biz o malları satamıyorduk dışa, iç pazar için yapıyorduk ve dışa açılmaya çalışıldığında 1980'de baktık ki bizim dünya standardında, dünya kalitesinde ve dünya fiyatında -biraz abartıyorum tabii- satacağımız malımız yok. O zaman sanayiciler, bizdeki arz yanlı bu verimsizlikten ortaya çıktı, iki yere abandı, bir işçiyi gitti, işçi ücretlerini baskıladı. İkincisi devlete gitti, "bana kredi ver, benden fazla vergi alma" dedi, bizde de böylece ikinci sınıf bir arz yanlı iktisat başladı, Avrupa'dan başka sebeple, Batıdan başka sebeple başladı.

Peki neden biz 1950'de bunu yaptık, 1960'ta bunu yaptık, biz mi hakimmişiz? Sayın hocamız Boratav'ın söylediklerini retrospektif tamamlayayım, orada da bize hakim oldular; yani 1950'de bizi pazar diye kullandılar, 1960'da bizi üretim merkezi patentle öyle kullandılar, orada da hakim oldular. 1980'de güneşe, kızgınlığa biraz daha yanaştık, finansal liberalizmle müthiş borçlu vaziyette ortaya çıktık. Ama o zaman 12 ya da 13 milyar dolar borçla çıkmıştık. 1980'in sonunda sanıyorum 1990 civarında bugün de 120 milyar dolar borçla karşı karşıyayız, güneşin daha yakınındayız, ciddi bir sömürü. Yani kapitalizmi ülke çapında görmemek lazım olduğu kanaatini ben

taşıyorum. Bu hakikaten bütünsellik arz eder. Çevreden merkeze, merkezden çevreye akımlar olur; yani bu bir sömürü mekanizması süreci içinde olur tabii.

Ben böyle bakıyorum, bir tek şunu söyleyeyim, Aysun hanım galiba, IMF'nin Türkiye'deki amacı, şu andaki amacı fevkalade nettir. Ben şöyle görüyorum; bugün Türkiye'deki amacı kasıtlı ezmek falan değildir, böyle bir şey olamaz; neden olamaz? Bizi bu kadar ezdikleri zaman çevreleri tükenecek, çöplük içine dönecek, kendileri de bunun biraz farkındalar aslında; yani uzaya çıkmadıkça merkez kapitalizm, zenginler bu kadar da yapmazlar. Her şeyi metalaştırdılar, emeği ciddi olarak metalaştırmaktan kaçınmışlardır, sosyal güvenlik gelmiştir, bu sadece emek mücadelesiyle de değildir, emek mücadele etmiştir; ama sermaye de bunun farkında, çünkü pazar arıyor kendisine, insan arıyor kendisine, o çevrede yaşıyor o da sonuçta. Peki ne istiyor? İki şey istiyor: -gayet açık ve nettir mesajı- Bunlardan birincisi, bir kere Türkiye'yi yapılandırıyorlar, bu projenin bence en önemli tarafı, farklı tarafı, Türkiye'yi kapitalist alemde yapılandırıyorlar; ne yönde yapılandırıyorlar? Öyle kalkınsın falan değil, Türkiye merkez kapitalizm çevresinde ikinci sınıf sanayi ülkesi olacak bundan sonra. Mesela, biz otobüs üretiriz, bunlar birinci sınıf ürünleri, tekstil, demir-çelik, otomotiv, benzerleri bunlar birinci sınıf şeylerdir. Yaratılan katma değer itibarıyla, kullandığı emek itibarıyla, çevresi itibarıyla daha düşüktür bunlar; Türkiye bunları yapsın, bizim de bunlara ihtiyacımız var; ama teknolojiye o kadar fazla girmesin. Onun için Telekom'u istiyorlar zaten, onun için Türk Hava Yollarını alıyorlar zaten, başka değil amaçları. Şu halde birincisi, Türkiye borç almıştır, borçlarını ödesin. Bir kere alacaklarının peşindeler. Bu doğrudur da, ben IMF açısından bakıyorum, bütün projeler, bizim girtliğimize basılmasını hedefliyor.

Son cümlede şu: Sayın Boratav son derece haklı, dedi ki "bunlar dışarıyla işbirliği yapan siyasi iktidar falan da değil bence" hakikaten onlar da aklanıyor, içerideki büyük birtakım finans ve burjuva kesimi. Burjuva kesimi, yani büyük sanayici, onlar da ikinci sınıf sanayici olmayı kabul etmiş bir vaziyette gidiyorlar. Bu işbirliği yapılarak Türkiye hakikaten götürülüyor, IMF'de bunu yapıyor tamamıyla, bütün amacı da bu IMF'nin, burada da yadrganacak fazla bir şey yok. Burada yalnız IMF'ye çatalım; ama arkasını görelim; yani IMF şimdi gitse Türkiye'nin sorunu bitecek mi? Aynen sivil anayasacılar gibi, Türkiye'de sivil bir anayasa yapalım. Peki, yırtalım mı bu anayasayı? Şimdi getirin yırtayım ben; bitti mi Türkiye'nin sorunu? İngiltere denilen anayasal ülkenin, -kapitalist; ama anayasal bir ülke- yazılı anayasası yoktur, İngiltere Anayasasının şöyle bir kitapçığı yoktur, o anayasanın 5 inci, 11 inci maddeleri yoktur, İngiltere anayasal bir devlet değil mi? Anayasal bir devlettir tabii. Bunlara altyapılarla biraz bakıp ve hangi alemde yüzüyorsak oradan bakıp, öyle açıklamamız gerektiği kanaatini taşıyorum.

Hepsine cevap veremedim galiba kusura bakmayın, ama gücüm ancak bu kadar.

Çok teşekkür ediyorum.

Onur Hamzaoğlu: Teşekkür ediyorum hocam; buyurun Sayın Boratav.

Korkut Boratav: Efendim, beni buraya davet nezaketinde bulunan arkadaşlarım, bir iktisatçı olarak belki dinleyicilere bir şeyler aktarırım diye çağırıldılar. Ben burada sol, özellikle sosyalist siyasetin tartışmasını yapacak ehliyetinde değilim, hakkım da yok; birey olarak dinleyicilerden herhangi birinden daha fazla hakkım yok, onun için doğrudan doğruya o doğrultudaki tartışmanın yerinin de burası olduğunu düşünmüyorum, o türden şeyleri yanıtlamayacağım; ama haddim olmayarak dolaylı değinmelerim olabilir.

Genç arkadaşlarımdan ve daha orta yaşlı arkadaşlarımdan, üç sorunun muhatabı addediyorum kendimi. IMF'ye mahkûm muyuz? Ulus-devleti sorgulamalı mı? Bu arada bu soruların üçü de değerli genç arkadaşımın(Dünya Armağan) yorumlarıyla da ilgili, ben o yorumların önemli bir bölümünü kabul edemiyorum, bu da iyi bir şey, görüş farklılığımız var, aynı telden çalıyor değiliz; neyi kabul etmiyorum? Biraz da belki kendisini olmadığı gibi göstereceğim; çünkü benim yorumladığım şekliyle çok tehlikeli sonuçlara giden bir boyutu var. Şimdi olmadığı gibi gösteriyorum, köşeli olarak. Benden sonra konuşacak belagati, becerisi benden de daha iyi olduğuna emin olduğum için bana haddimi bildirecek; ama ben şimdi ona şöyle diyorum "bir solcunun söyleyebileceği en tehlikeli şeyleri söyledi. Şunu söyledi: Bu programın alternatifi yok." Bir de şunu söyledi ondan sonra, "Alternatifi vardır; ama sosyalizm yüce alternatif, bir de belki bankalar kamulaştırılırsa, dış ticareti devlet kontrol ederse, borç reddedilirse, planlamaya gidilirse." Bir de şunu söyledi "Parçalı revizyonlar çok tehlikelidir."

Türkiye ne durumda? Aşağı yukarı 20 yıldır bir kriz içinden geçiyoruz, fakat daha da hızlanmış şekliyle şimdi neler yapılıyor? Eğitim özelleşiyor ve piyasalaşıyor; buna karşı çıkarsak parçalı direnme olacak. Sağlık sistemi özelleşiyor ve piyasalaşıyor; buna karşı çıkmak parçalı direnme olacak. Bankalar özelleştiriliyor, soyguncunun eline veriliyor, sonra yeniden kamulaştırılıyor, yeni soyguncuların eline verilecek; buna direnmek de parçalı direnme olacak. Ziraat Bankası, Emlak Bankası, Halk Bankası, Emlak'ı bırakın ikisi teorik olarak iki tane halk katmanının, sınıfının bazı gereksinmelerinin karşılanması için kurulmuş. Bir de cumhuriyet dönemine kadar uzanan birisi hiç olmazsa tarihi bir kurum, bunlar da soyguncunun. Ve Türkiye'de banka yönetmeye, başka şeylere ehliyeti olabilir burjuvazinin, fakat bankacılık yapmaya ehliyeti olmadığı kesinlikle kanıtlanmıştır. Tek düzgün banka, doğru dürüst tek düzgün özel banka, aslında özel olup olmadığı şüpheli olan İş Bankasıdır. Diğerlerinin ehliyeti yoktur; bakmayın hepsi batmadı; ama teorik olarak hepsinin battığı konjonktürleri de biliriz biz. Dolayısıyla bankaların özelleştirilmesi furyasına karşı çıkma da parçalı direnme olacak. Tekel özelleştiriliyor, 10 gün önce Ege'deydim, Ege köylüleri akın akın büyük bir

toplantıya geldiler ve infial, adeta isyan halindeler. Köylü örgütlenmesi daima zayıf olduğu için geçici bir rüzgardır; fakat Tekelin özelleştirilmesine direnmek parçalı direnme olacaktır.

Türkiye bu kadar dış borçlu iken, daha doğrusu "bu kadar dış dünyaya borçlu iken elbette IMF'ye muhtaçtır" savı, biraz ciddi incelersek aslında yanlış bir savdır. Arkadaşımız dedi ki "Türkiye'nin kendi kaynakları yeterlidir" kendi kaynaklarının yeterli olması şu anlamda doğrudur: Türkiye, dış dünyayla cari ilişkileri içinde fazla açık veren bir ekonomi değildir, bu açığın içine de faiz yükü dahil. Türkiye ekonomisi 1989'la 1999 arasında dış açığı 14 milyar dolardır; fakat dış borcu 60 milyar dolar artmıştır. Bu ikilemi sizlere ayrıntısıyla anlatamam; ama arkadaşımın bilmesi gerekir, ona anlatabilirim baş başa olursak, esas şudur: O sermaye hareketlerinin serbestliği, kontrol edemeyiz dediği olayın sonucudur. Türkiye 15 milyar dolar dış kaynak ihtiyacı varken, 60 milyar dolar ithal etmiştir ve dış borç batağına girmiştir. Giren 60 milyar doların önemli bir bölümü dünya çapında azami getiri sağlamaya çalışan kapitalin, büyük metropollerin, finans kapitalin ve emekçi kesimin de dahil olduğu yatırım fonları, vesaireyi idare eden finans kapitaldir. O sermayeye sen kendini açarsan, senin aslında dış dünyayla açık ilişkilerin 10 yıl içinde 15 milyar dolar düzeyinde iken 60 milyara gidersin, 60 milyarın da altından kalkamazsın.

IMF programına muhtaç mıydık? Hayır, değildik. Yine teslim olmanın mantığına başlarsanız ayrıntıya girmemiz gerekir; ayrıntı şu: Türkiye 1998 ve 1999 yıllarının yine cari işlemlerine bakın, net olarak açık vermemiştir; yani Türkiye dış dünya ile açığı olmayan bir konjonktürde IMF ile program yapmış, imzalamıştır; bunun mantığı nedir? Bu kölelik mantığıdır, bu iç açığını dış borçlanmayla telafi edeceğim diye bize enjekte edilen, iktisatçılara enjekte edilen bir beyin yıkama operasyonunun teslimiyetidir. Türkiye'nin iç açığı vardır, değerli arkadaşım gayet iyi bilir, bu iç açığın kaynağı faiz yüküdür. Faiz yükünden kaynaklanan iç açığı iç politikayla çözemiyorsun, dıştan borçlanarak, daha doğrusu IMF ile anlaşma yaparak çözmeye çalışıyorsun. Giren sermayeyle, bankaların dıştan borçlanıp, iç finansman açığını, yani kamu maliyesi açığını kapatmak için kullandıkları bir sermaye girişinin aracılığını hızlandırıyorsun. IMF'ye elbette muhtaç değildik, IMF'ye alternatifi yoktur demenin bilgi düzlemindeki cevabı budur.

Arkadaşlar, Türkiye'de; yani çarşı, pazar, taksî şoförü, dolmuş şoförü, Reha Muhtar'ın tesadüfen topladığı kalabalıklar, hepimiz aynı katmanda, hepimiz halkın şu veya bu şekilde içinde veya dışındayız. Türkiye halkının hangi bunalım ve nefret duygusu içinde olduğunu hissetmiyor muyuz? Bu nefret duyguları parçalı saldırılardan oluşuyor; yani Tekeli elinden alan, destekleme politikaları giden, pancar çiftçisinin pancar fiyatı, dünyada "pancardan şeker üretilmez" mantığını ona kabul ettiren, buğdayı, aslında İç Anadolu köylüsünü "buğday üretiminden vazgeç ve git şehirde marjinal nüfusa katıl, zaten senin buğday üretme hakkın yok; çünkü

Amerika, Kanada, Avustralya ve Arjantin buğdayı senden ucuzdur" teslim ol diyen, bunun karşısında debelenen, eğitimi, sağlığı bütün kamu hizmetleri, sosyal güvenliği tek tek özelleştirilen insanlara bunlar parçalı şeylerdir, bunlara karşı direnmenin anlamı yoktur; nasıl deriz? "Külliyen direnelim, sosyalizm bayrağını kaldıralım" demenin bana göre sol bakımından çok yanlış olduğunu düşünüyorum.

Dolayısıyla ulus-devlet, ulus-devlettir ki, ancak bugünün koşullarında direnme noktalarını bize veren, ulus-devletin ekonomik ve sosyal görevleri bittiği andan itibaren Türkiye'deki insanlar bir patates çuvalının tek tek patatesleri gibi olurlar, birbirini düşman görürler veya değerli arkadaşım söyledi, birey kendini kabahatli görür, devletten sosyal ve ekonomik işlevleri bakımından hiçbir beklediği şey kalmayan insan bireyciliğe, karanlık akımlara, kökten dinciliğe, faşizme, bir baba aramaya, "aman biri gelsin beni kurtarsın" demeye başlar. Böyle bir ortamdan sosyalizm filan doğmaz, burası barbarlıktır, anarşidir, Ortaçağın yalnızlığıdır. Onun için bu görüşler muhtemelen benim tartışamayacağım kadar yüksek bir analiz düzleminin günümüze yansımaları içeriyor.

Ben postmodernizmden de hiçbir şey okumadım, büyük şeyler kaybetmiş olabilirim; ama hemen şunu söyleyeyim, günümüz Türkiye insanlarını çaresiz yapacak, direnme noktalarının hepsini kaybettirecek bir çizgiyi abartarak yapay bir hedef koyuyorum kendime; niye? Kendisi o görüşlerde değil, onu tahmin ediyorum, şimdi de yumuşatmaya çalışıyorum. Bu görüşler 1980 yılından itibaren bazı sol çevrelerde arkadaşımın o sivil toplumculuk diye eleştirdiği çevrelerde 1980'den itibaren yaygınlaştı ve bizi çaresiz bıraktı. Son tahlilde şuna gidiyor, kapitalizm öz mantığıyla işlesin, olacak işler olsun, insanlar da bu vahşeti görsünler içinde eğitilsinler, anlasınlar, ondan sonra belki olacak. Ama o şekilde olursa, benim gibi yaşlı bir hocanız değil, sizlerin bile görmemiz olası değildir. "Uzun vadede hepimiz ölüyüz" bunu meşhur Keynes söylemişti. Biz günü gününe yaşıyoruz ve insanımızın kaderi, mücadele odakları hakkında kayıtsız olmaya hakkımız yok, o mücadele odaklarının her biri de parçalı.

Şu olursa; bu parçalı mücadele odaklarını birleştiren büyük ve güçlü bir siyasi sosyal hareket oluşursa çok daha iyi; ama o oluşmadığı müddetçe bütün gücümüzle bireyler olarak, hocalar olarak, aydınlar olarak her noktada, üniversitedeyken parasallaşmasına, hastanedeyken özelleşmesine karşı çıkmak zorundayız. İşçiyse, köylüyse zaten mecbursunuz. Can havliyle mücadele ediyorsunuz işsiz kalmamak için, sosyal güvenlikten yoksun kalmamak için, okutamazsın, çocuğunu okutmaya için zaten mücadele etmek zorundasın. Bütün bu parçalı mücadelelerle direnmek zorundayız ki, o patates çuvalındaki o tek tek patatesler gibi olmasın insanımız. O dediğim daha düzgün mücadele ortamı olunca, patateslerle değil, gerçek insanlarla birlikte o hareket oluşur diye ümit ediyorum, saygılar sunuyorum.

Onur Hamzaoğlu: Teşekkür ederim Sayın Boratav.

Saniyorum sosyalist siyasetle de ilgilenmeniz bizlere ayrıca ek katkılar da sunacaktır diye düşünüyorum.

Sayın Armağan, katılımcıların sorularını da dikkate alarak kullanırsak; buyurun lütfen.

Dünya Armağan: Benim Korkut hocaya bir itirazım yok; yani söylediklerine aşağı yukarı tümüyle katılıyorum. Burada bir sorunum yok, kendisi de zaten sosyalist planlamanın kitabını yazan insanlardandır, sosyalizmle ilgili olarak da ona ilişkin herhangi bir tereddüdüm yok. Yani ortada olan bir şey varsa, ben bazı vurgular yaptım, bazı şeyleri öne çıkardım; ama bu bazı şeyleri de tümüyle ezip geçtiğim şekilde yorumlanabilirdi. Örneğin Korkut Hoca dedi ki, "Türkiye fazla açık veren bir ülke değildir" Hayır, aslında Türkiye açık vermeyen bir ülkedir. 1980'den bu yana, tek bir yıl dışında, o yılı da şimdi unuttum, borç faizi ödemeleri çıkarıldığında Türkiye'nin cari işlemler dengesi hep fazla vermiştir; yani Türkiye dışarıya kaynak aktaran bir ülke durumundadır, bu anlamda bu tür konularda elbette bir anlaşmazlığımız olamaz.

Benim ısrarla vurguladığım şeydi: Başka her şey olduğu gibi kalmak koşuluyla bir şeyleri yerinden kaldırırsanız, yerine daha iyisi gelmez. Yani bugün IMF'yi kaldırırsanız, Türkiye daha zorlu koşullarla karşı karşıya kalır. Bugün siz tek başına "IMF'ye hayır" bayrağı açarsanız, bunun arkasına başka birtakım şeyler koymazsanız, bununla yetinirseniz, altında kalırsınız, ayrıca inandırıcı da olamazsınız zaten. Bu, şu mu demek: Özelleştirmelere karşı ya da tek tek muhtelif başlıklara mücadele etmemek mi demek? Elbette mücadele etmek demek; ama iki şekilde mücadele edebiliriz; bir, zaten hep mücadele ediliyor; yani 80'den bu yana örneğin Türkiye'de emekçi sınıflar, aydınlar, solcular bugüne dek geriletildiler, hep mücadele ettiler bu arada, tek tek bir sürü başlıkta mücadele edip durdular, kaybettiler. Yenileri çıktı, sürekli yeni yeni başlıklar üzerinden devam ettiler; edecekler elbette, edeceğiz elbette, direneceğiz elbette, hangi mevziye geri püskürtülürsek örneğin oradan mücadeleye devam edeceğiz. Ama buradan tek başına bir gelecek umudu türetmek mümkün değildir. Aslına bakılırsa, Korkut Hocam da, "Parçalılığın karşısında eğer bir birleştirme söz konusu olursa; yani daha iyisi ortaya çıktığında elbette daha iyi olur, elbette biz de onun içindeki yerimizi alırız; ama şu an için..." dedi.

Aslına bakılırsa benim tartıştığım şey, birleştirmek zorunda olduğumuz vurgusudur. Bir birleştirme hamlesi gerçekleştirmediğimiz sürece mevzi kaybetmeye, zemin kaybetmeye devam etmemizdir. Sorun bizim Telekom özelleştirmesine direnip direnmediğimiz değil, direnmiş olup olmadığımız değil. Bir kez olup bittikten sonra aynı zamanda Türkiye'de emekçi sınıfların belli kazanımları anlamında da geriye düşüyoruz. Türkiye'de üzerinde mücadele yürüteceğimiz zeminin kendisi de tahrip ediliyor, sorun burada. Bu anlamda bütünsellik vurgusu yapma gereğini duydum.

Örneğin, bir başka soruyla ilişkilendirerek

söyleyeceğim; yani benim söylediklerim güncel mücadele başlıklarının, güncelliğin hakkının verilememesi, bu tarzda verilemeyecek oluşu anlamına mı geliyor? Ben katılmıyorum ve tam tersini iddia ediyorum. "Güncel mücadele başlığının hakkını verelim" diyenler, bu ülkede özelleştirme gündeme geldiğinde, "Yahu aslında doğru, kamu işletmeleri de pek verimli çalışmıyor, bunlara en azından özerkleştirme falan mı desek" dediler. Ya da güncelliği önemseyenler Türkiye'de Avrupa Birliği'ne hala açıkça ve net olarak "hayır" diyemeyenlerdir; güncel siyaset budur işte. Burada, "Özelleştirmeye hayır, Avrupa birliğine hayır" diyebilmek bizim projemiz; yani daha ileri bir düzen projesi arasında bir yandan güçlü bir bağın bulunması, diğer yandan daha ileri bir düzen projesini merkeze yerleştirenlerin güncel de müdahale gücünün bulunması, Türkiye kapitalizminin ve dünya kapitalizminin geliştiği olduğu noktanın bir sonucu. Ama ben günceli önemseme adına, günceli merkeze yerleştirme adına bugüne dek gerçekleştirilen politik çıkışların, güncel politika üretimlerinin daha verimli, daha etkili, daha sonuç alıcı olabileceğini açıkçası görmedim.

Baştaki sorulardan geri gelirim, bazı noktalara kısmen yeniden girmiş olacağım.

Sözünü ettiğim kapitalizmin dışında, anti-kapitalist bir çözüm. Ama bunun ulusal boyutta mümkün olup olmadığı, uluslararası bir örgütlenmenin, yapılanmanın gerekli olup olmadığı? Ulusal ölçek tartışıldı, bence burada şu ikisini ayırmamız lazım. Ulus-devlet, evet, kapitalizmin gelişimi içinde ortaya çıkmış tarihsel bir aşamadır ve bunun sonuçta aşınan yönleri vardır, değişen yanları vardır. Ulusal ölçekli mücadele bir başka şeydir, birbirleriyle tam çakışmazlar, elbette çok ilişkilidirler. Elbette ulus-devlet epeyce yıpratılıyor; ama örneğin herhalde kimse emek gücünün bu dünya üzerinde sermaye gibi serbest dolaştığından söz etmeyecektir. Emek gücü ulusal sınırlar içine hapsedilmeye devam ediyor. Siyasal iktidarlar da var; evet, ekonomi konusunda belli olanakları yok artık karar alma konusunda, sınırlanmış ve daraltılmış durumdadalar; ama diğer yandan ulusal sınırlar içinde hapsedilmiş olan emekçiler üzerinde bir egemenlik kurma, bir siyasal egemenlik kurma görevi olan bir yönetim de var her ülkede.

Sorunumuz şurada: Biz nereden başlayacağız, tutacağımız halka hangisi? Uluslararası bir halka tutma şansımız var mı? Örneğin uluslararası bir örgütlenme, hemen arka arkaya gelecek sorular şunlardır, uluslararası örgütlenme sonuçta hangi uluslar, hangi zemin, hangi hedef, hangi örgütlenme modeli üzerine kurulacaktır? Açıkçası bugün, dünya ölçeğinde emekçi sınıfların da örgütleneceği bir mücadelenin yürütülmesinin ben en ufak bir gerçekçiliği olan bir proje olamayacağını, bunun ötesinde şu anda bir kurgusunun bile yapılamayacağını düşünüyorum. Bunun sonrasında elbette sosyalizm ulusal bir proje değildir ve daha da ötesini söyleme ihtiyacını hissediyorum. Ulusal ölçekteki bir iktidarın, bir sosyalist iktidarın yüzünü dönmesi gereken yer, örneğin Doğu

değildir ya da kendi içi değildir, Batıdır, gelişkin kapitalist ülkelerdir, sosyalist bir dünyaya, bir dünya devrimine giden yolun açılması konusunda çaba harcamaktır. Örneğin, burada elbette tartışamayız; ama geçmiş reel sosyalizm deneyiminin muhtelif eksiklikleri arasında biri de Batıya dönük, gelişkin kapitalist ülkelere dönük iddialılığının zayıflamasıdır. Bu anlamda elbette küreselleşmenin kimi boyutlarını önemsemek gerekir; ama bunun ötesinde "ulusal ölçeği bir yana bırakalım" demek, iktidar hedefi olabilecek, işçi sınıfının örgütlenebileceği bir zemini baştan bir yana koymak demektir. Bugün ulusal ölçekte bile emekçileri bir araya getirmek ve örgütleme bunca zorken, farklı tarihselliklerin, farklı farklı toplumsallıkların ortak bir hedefe doğru harekete geçirilmesi, olsa olsa "öyle olmasın böyle olsun" temennisini yansıtır, yoksa bence bir siyasal projeye çok denk düşmez.

Bu şekilde hepsini uzatırsam, çok uzun süreceği için daha da kısa kısa geçeceğim.

"Sosyalizm ve hayal" dedim, elbette itirazla karşılaştım, örneğin itirazlardan biri üretim ilişkileriyle ilgiliydi. Örneğin emekçi sınıflarla ilgisi ne olacak? Benim açıkçası derdim şuydu: Elbette sosyalizm tartışılacak, sol siyasetin tartışılacak yığınla alt başlığı var; elbette sosyalizm işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin mücadelesinin eseri olacaktır, vesaire... Burada sonuçta belli bir topluluğuz, biz bizyiz, önünde sonunda burada kamu emekçileri de var, işçiler var; ama herhalde hep birlikte takdir ederiz ki, buranın temel ayırt edici niteliği sınıfsal kimliği, işçi sınıfını oluşturan bireylerin bir araya gelmişliği değil. Yani sonuçta ben bu topluluğa hitap ediyorum. Öğrenciler de dahil olmak üzere bu ülkenin aydın insanlarına, aydın aday, yarı aydın, ne dersiniz deyin, onların önüne konabilecek hedef nedir, ben bunu tartışmaya çalıştım. Hayal kısmı, yine altını çizeceğim, yine vurgulayacağım; bu iş hayalini kurmadan, sadece bir sorumluluk bilinciyle, sadece bir görev bilinciyle olacak bir şey değil, hayalini kurmaktan aynı zamanda onu hissetmeyi kastediyorum. Bunun bir basamak sonrası elbette işçi sınıfının, örneğin sendikal mücadelesini daha ayrıntılı tartışmaktır.

Bence sonuç şu olmayacaktır: Sosyalizm hayalini gerçekten hissedebiliyorsak, bunun sonucu esnaf, köylü, küçük üretici, işçi, memur, vesaire bütün emekçi örgütlenmelerinin bir araya gelerek bir emek programı ortaya koymaları olmayacaktır, çünkü zaten o, çıkış noktamızın sosyalizm olmadığının bir kanıtıdır, bir göstergesidir.

Sosyalizm, bugün toplumun farklı farklı kesimlerinin bugünkü gündelik tepkilerini alt alta dizerek ulaşabileceğiniz bir nokta değildir. Farklı kesimler o tepkileri alt alta zaten gösteriyorlar, yapabildikleri kadar yapıyorlar; ama oradan bir çıkış ortaya çıkmıyor. Bu ülkede sendikal mücadele de var, bu ülkenin bütün kesimleri muhtelif zamanlarda kendilerinin sesini olabildiğince hissettiriyorlar; ama sorun bunun bir üst düzeye çıkarılmasıdır zaten; sorun zaten tam da burada. 80'den

beri, 60'tan beri, 50'den beri, istiyorsanız 23'ten beri mücadele ediliyor zaten. Sorun bir tepkinin ortaya konmaması değil; sorun, sonuçta bu tepkilerin bir farklı zemine taşınmasına ilişkin bir sorun ve tam da bunun için sosyalizm gerekiyor.

Burjuva siyaset yelpazesindeki tekleşme eğilimi bence diğer tüm tartışmalarımızla da ilgiliydi. "Üçüncü Yol"un çıkması, tüm siyasi partilerin tekleşmesi, benzer tezleri savunması bence dönüp dolaşıp şunu gösteriyor: Bugünün dünyasında, bunun dünya kapitalizminin bunalımıyla da bağlantılı tartışmak gerekir elbette, Türkiye'nin de örneğin durumu üzerinde durmak gerekir; ama bugünün dünyasında kalkınmacı, ilerlemeci bir kapitalist gelişme yok. Bazı şeyleri ben niye tartıştığımızı da çok fazla anlayamam. Örneğin, özelleştirme tek başına Türkiye'ye dayatılan bir şey değil, gelişmiş kapitalist ülkeler de bunu yapıyor. Ücretlerin düşürülmesi Türkiye'ye özgü değil, sosyal güvenlik kurumlarının tasfiyesi de öyle değil. Örneğin, tarımsal desteklemelerin kalkması da öyle değil, Avrupa'nın da gündeminde bunlar. Haydi diyelim ki, Türkiye bir pazarlık kozu elde etme şansına sahip vesaire, IMF ile karşı karşıya geldiğinde belli oranlarda bir pazarlık şansını da değerlendirebilir; değerlendirmesi değerlendirmemesinden daha iyidir denebilir; ama bugün İngiltere'de de, Amerika'da da, Avrupa'nın diğer ülkelerinde de aynı yönelim, aynı eğilim var. Ayrıntısını şimdi uzun uzadıya tartışamayız; ama bu tek tek kapitalist ülkelerin önündeki seçenekler sorunu değil pek fazla. 60'larda ve 70'lerde öyleydi, kısmen farklı seçenekler vardı. Bugünün dünyadaysa sonuçta şu var: Bir yöne doğru yavaş mı gideceksiniz, hızlı mı; kapitalizm koşulları içinde, kapitalizm sınırları içinde tek tartışma başlığı budur; yavaş mı, hızlı mı; özelleştirmeleri hızlı mı yapacaksınız, yavaş mı? Onun için bu zeminin dışını tarif etmekten, bu düzenin dışını hedef almaktan başka çıkar yol olmadığını bir kez daha vurgulamış olayım.

İki noktaya hızla değineceğim; biraz dağınık olmuş oldu bir sürü nokta olduğu için. Sivil toplum tartışmasında elbette devletin ve Avrupa Birliği'nin farklı farklı bakışları var; ama benim ısrarla vurgulamak istediğim, devletin daraltılmasına, misyonlarının daraltılmasına karşılık gelen bir sivil toplumculuk var. Bu arada bir not düşeyim, bence sivil toplumcu saldırının en büyük başarılarından biri, bugün işçi sendikalarının çıkıp "biz de sivil toplum kuruluşuyuz" demeleridir, mühendis odalarının da "biz de sivil toplum kuruluşuyuz" demesidir. İşçi sınıfının mücadele örgütleri ya da işçi sınıfının mücadele örgütlerinin hemen yanı başında olması gereken örgütlerin, hele Türkiye'deki sözünü ettiğimiz kesimlerin; örneğin mühendislerin, hekimlerin bu denli proleterleşme sürecine girdiği, işçileşme sürecine girdiği bir dönemde bu sivil toplumculuk benim önceki konuşmamda vurgulamadığım ek bir zaaf, ek bir sorun kaynağı da oluyor bence.

İşçi sendikalarına ilişkin bir tartışma vardı, KESK örneği de verildi. KESK bence bütün bu tartışmalarımız açısından

çok tipik bir örnektir. KESK, iyiyi falan gitmiyor, KESK tam tersine -evet birtakım çıkışlar gerçekleştiriyor, birtakım adımlar atıyor- giderek kaybetmek üzere olduğumuz bir sendikadır; bunu bilelim. KESK, buraya nasıl geldi? Evet, sol sayesinde geldi, sosyalistler sayesinde geldi. KESK, hangi noktadan sonra geri düşmeye başladı? Sol ve sosyalizm, kişiler olarak değil, bireyler olarak değil elbette; ama bir mücadele hattı olarak bir yana bırakılmaya başladıktan sonra. KESK'in kamu emekçilerinin dinamizmini sergilemesini sağlayan şeydi: Fiili bir mücadele yürütüldü, birtakım devletle pazarlıklarla, başka şeylerle değil, kamu emekçilerinin kendi güçlerini göstererek sendikalaşma hakkını, bir sonraki aşamada grevli, toplu-sözleşmeli mücadele etme hakkını kazanacaklarına inanıldı ve KESK bir noktaya kadar geldi. Ama aslında KESK'in kuruluşu da dahil olmak üzere, bu hareketin tarihine bakarsak, kurumsallaşma çabalarının öne çıkmaya başlaması, zaman içinde devletin ortaya çıkaracağı bir sendikal düzen içinde yer bulma kaygılarının öne çıkmaya başlamasıyla birlikte KESK zayıflamaya başladı. KESK, ileri adım atmadığı oranda; güncel ve gerçekçi davranmak adına ileri adım atmadığı oranda, bugün Türkiye Kamu-Sen'e eşdeğer bir sendika olmuştur, bu iş bitmiştir örneğin. Ne açıdan söylüyorum şu anda? Belki biraz provakatif; ama mücadele edeceksek örneğin bunun için etmemiz gerekiyor. Bundan sonra, önünde sonunda önümüzdeki aylarda bir yasa tasarısı gündeme gelecek, KESK bu tasarıyla ilgili tartışmaya kolu kanadı bir miktar daha kırılmış olarak girecek ve Kamu-Sen çok daha yaygın örgütlenmeleri olanakları bulmuş bir sendika olarak KESK'in karşısına dikilecek. KESK'i bugüne getiren,

başlangıçta KESK'i önce bir sendika yapan da kamu emekçilerinin hareketinin bir sıçramasını gerçekleştirmesini sağlayan da soldur. Sonrasında solun güncellik, gerçekçilik adına farklı bir çizgiye yönelmesi, bir kurumsallaşmaya yönelmesi -burada İzzettin hocamız ek bir şey söyledi, o da bence bir pay sahibi- bu işin maddi yanının da belki önem kazanmasıyla birlikte bugün gelinen nokta, KESK'in giderek Türk-İş'ten, DİSK'ten farksızlaşmaya başlamasıdır. Tam bu örneğin, diğer söylediklerimi aslında bir yana bırakın, diğer söylediğim her şeyi; yani vurgularını, vesaireyi bir yana bırakın, tek başına bu örneğin bile ne kastettiğimi ifade ettiğini düşünüyorum.

Teşekkürler.

Onur Hamzaoğlu: Teşekkürler Sayın Armağan.

Evet arkadaşlar, zenginleştik, ödevlerimizi yeniledik, mücadelemiz için yeni araçlar tanımladık; açılış konuşmasında kapitalizmin bir organizma, organik bir bütünlük olarak tanımlanabileceğini paylaşmıştık; onurlu ve sağlıklı toplumsal bir yaşantı için bu organizmanın ortadan kaldırılması gerekiyor. Diliyorum ki önümüzdeki toplantılarda bunun yollarını tartışacağız.

Hem değerli konuşmacılara hem de siz katılımcılara Ankara Tabip Odası Halk Sağlığı Komisyonu emekçileri adına teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Not: Panelin yapıldığı gece TL, yaklaşık %40 devalüe edildi, döviz kuru dalgalanmaya bırakıldı.